

ØF-notat 01/2018

Foreløpige erfaringer fra forsøk med lærlingeordning (2+2) i gartneri og landbruk

Delrapport april 2018

av

Bjørnar Sæther
Anne Sigrd Haugset
Merethe Lerfald
Arnhild Myhr

ØSTLANDSFORSKNING

ble etablert i 1984. Instituttet har siden 2011 vært organisert som et aksjeselskap med Hedmark og Oppland fylkeskommuner, Høgskolen i Innlandet, Sparebank 1 Østlandet og Stiftelsen Østlandsforskning som eiere. Østlandsforskning er lokalisert på Lillehammer, men har også et kontor på Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling. Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Oppdragsgivere er departementer, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

ØF-notat 01/2018

Foreløpige erfaringer fra forsøk med lærlingeordning (2+2) i gartneri og landbruk

Delrapport april 2018

av

Bjørnar Sæther
Anne Sigrid Haugset
Merethe Lerfald
Arnhild Myhr

Tittel: Foreløpige erfaringer fra forsøk med lærlingeordning (2+2) i gartner næring og landbruk

Forfatter: Bjørnar Sæther, Anne Sigrid Haugset, Merethe Lerfald og Arnhild Myhr

ØF-notat nr.: 01/2018

ISSN nr.: 0808-4653

Prosjektnummer: 1267

Prosjektnavn: Foreløpige erfaringer fra forsøk med lærlingeordning (2+2) i gartner næring og landbruk

Oppdragsgiver: Utdanningsdirektoratet

Prosjektleder: Bjørnar Sæther

Referat: Fra og med skoleåret 2014/15 ble det igangsatt et forsøk med yrkesutdanning for agronom og gartner som innebærer to år i skole og to år i godkjent lærebedrift. Kandidater vil etter endt opplæringsløp motta fagbrev og vitnemål på lik linje med andre lærefag. Forsøket avsluttes 2020. Østlandsforskning har sammen med Trøndelag Forskning og utvikling fått oppdraget med å følgevaluere dette forsøket. Dette er en delrapport fra følgeevalueringen.

Emneord: Naturbruk, lærlingordning, evaluering, gartner næring, landbruk

Dato: Måned 2018

Antall sider: 52

Pris: Kr 120,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefaks 61 25 41 65
epost: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Publikasjonen er vernet etter åndsverkloven. Eksemplarframstilling utover til privatbruk, er bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtalt med Kopinor (www.kopinor.no). Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatnings- og straffeansvar.

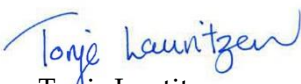
FORORD

Fra og med skoleåret 2014/15 ble det igangsatt et forsøk med yrkesutdanning for agronom og gartner som innebærer to år i skole og to år i godkjent lærebedrift. Kandidater vil etter endt opplæringsløp motta fagbrev og vitnemål på lik linje med andre lærefag. Forsøket avsluttes 2020. Østlandsforskning har sammen med Trøndelag Forskning og utvikling fått oppdraget med å følgeevaluere dette forsøket.

Dette er en delrapport, sluttrapport skal leveres innen 1.11.2020.

Lillehammer, april 2018

Bjørnar Sæther
prosjektleder

Tonje Lautitzen
forskningsleder

INNHold

Sammendrag	5
1 Bakgrunn og metodisk tilnærming	7
2 Fra oppstart til etablert forsøksordning	11
2.1 En etablert forsøksordning	14
3 Finnmark	17
3.1 Tana videregående skole	17
3.1.1 Rekruttering av lærebedrifter	17
3.1.2 Forsøkslæreplanene	18
3.2 Opplæringskontoret	19
3.3 Status for lærlingene fra 2015	19
3.4 Læringer og lærebedrift 2016 – erfaringer	19
3.5 Sammenfatning	20
4 Nordland	21
4.1 De videregående skolene	21
4.2 Opplæringskontorene	23
4.3 Omfattende læreplaner	24
4.4 Aktiv rekruttering nødvendig	25
4.5 Status for lærlingene fra 2015	25
4.6 Læringer og lærebedrifter fra 2016 og 2017 – erfaringer	26
4.6.1 Fornøyde lærlinger som trives godt	26
4.6.2 Lærebedriftene	26
4.7 Sammenfatning	28
5 Buskerud	31
5.1 Videregående skole – landbruk- og gartner næring	31
5.2 Rekruttering av lærebedrifter	31
5.3 Forsøkslæreplanene	32
5.4 Status for lærlinger 2015	32
5.5 Sammenfatning	33
6 Vestfold	35
6.1 De videregående skolene	35
6.2 Opplæringskontoret	37
6.3 Sammenfatning	38

7	Erfaringer så langt.....	39
	Referanser.....	49
	Vedlegg 1. Guide for intervjuer med lærlinger og opplæringskontor.....	51

Figurer

Figur 1. Lærlinger 2015-kullet, hele landet, all fag- og yrkesopplæring.....	45
Figur 2. Måltriangel for yrkesutdanningen.....	47

Tabeller

Tabell 1. Status pr. 5. september 2017. Kilde: Fylkenes rapportering til Udir.....	15
Tabell 2. Mål for forsøksordningen. Fra prosjektskisse april 2015.....	39
Tabell 3. Status for 2015 kullet av lærlinger. Kilde: Fylkenes rapporter til Udir og opplæringskontorene.	44
Tabell 4. Oversikt over hva de som avla fagprøve pr. 5. september 2017 arbeider med våren 2018.	46

SAMMENDRAG

Denne delrapporten beskriver forsøket med lærlingeordning (2+2) innen landbruk og gartner næring som ble igangsatt i 2014. Fylkene Finnmark, Nordland, Buskerud og Vestfold deltar i forsøket som inkluderer 6 videregående skoler og 6 opplæringskontor. I 2017 avla de første 15 lærlingene sine fagprøver, og de fleste av dem er nå ute i jobb. Opplæringskontorene har lyktes med å rekruttere om lag 80 lærebedrifter innen landbruk og gartner næring til de omlag 60 lærlingene.

Ved oppstart ble det satt mål for forsøksordningen knyttet til økt kvalitet i gartner- og agronomutdanningen, gjennomføring og rekruttering. Basert på fylkenes rapporteringer til Utdanningsdirektoratet og informantintervjuer gjennom tre år summerer rapporten opp foreløpige erfaringer fra prosjektet. Under gjengir vi noen hovedpunkter fra denne gjennomgangen.

Kvalitet i agronom- og gartnerutdanningen betyr i denne sammenhengen at lærlingene har en kunnskap og kompetanse som er tilpasset næringenes behov. Informantene i alle fylkene er tydelige på at relevansen av utdanningen for landbruket og gartner næringa er god. Utdanningen treffer bedre kravene majoriteten av elevene møter etter at de tar fagbrev som 19-20-åringer. De er mer vant til praktisk og fysisk arbeid – både å stå i arbeidet over tid og det «handlaget» og den praktiske erfaringen som trengs. Forsøksordningen har først og fremst påvirket lærlingene gjennom at de har en mye mer omfattende praktisk kompetanse enn elever i Vg 3 landbruk eller gartner næring. Ikke bare er praksisen mer omfattende i tid, den er også kvalitetsmessig bedre. Lærlingene får selvstendige arbeidsoppgaver som er individuelt tilpasset. Næringene er svært positive til å få fagarbeidere som arbeidskraft, og viser vilje til å bidra gjennom å ta inn lærlinger. Opplæringskontorene har utviklet et kurstilbud som gir lærlingene teoretisk kunnskap innen sentrale deler av landbruks- og gartnerfagene.

Rekruttering. Antall elever på Vg 2 landbruk og gartner næring i de fire fylkene har ligget stabilt på til sammen 63-65 elever de siste tre skoleårene, men det har vært variasjoner i antall elever fra skole til skole fra år til år. Få elever på Vg 2 landbruk og gartner næring ett år gir færre lærlinger neste år. Vi tror det er for tidlig å trekke konklusjoner om hvorvidt forsøksordningen har gitt en økt rekruttering til landbruks- og gartnerutdanningen. De gode erfaringene med forsøksordningen som rapporteres fra fylkene har virket for kort tid til at en kan se positive effekter på rekruttering. I 2017 tok de første lærlingene fagbrev og

de er meget positive til lærlingeordningen. De vil kunne bli gode ambassadører, men så langt er de få og erfaringene er lite kjent for et bredere publikum.

Gjennomføring. Av 22 lærlinger som startet i det første lærlingekullet i 2015 har 15 avlagt fagprøve og 1 person har fullført kompetanseprøve pr. 5. september 2017. Tilsvarende tall for hele 2015-kullet innen naturbruk viser at 50,9 prosent hadde oppnådd fagbrev i 2017. Når 15 av de 22 deltakerne i forsøket (68 prosent) som inngikk lærekontrakt i 2015 oppnådde fagbrev i 2017, gir det en høy gjennomføringsgrad i forsøksordningens første årskull. Dette indikerer at skoler, lærlinger, lærebedrifter og opplæringskontor har jobbet godt. Foreløpig er det få som har avsluttet sin læretid i forsøksordningen. Utviklingen i resten av forsøksperioden fram til 2020 må følges nøye.

Kunnskapsdepartementet har etter søknad fra Vestfold fylkeskommune sagt nei til å forlenge forsøksperioden. Det er et mønster i alle fylkene at departementets avslag på søknaden skaper bekymring.

1 BAKGRUNN OG METODISK TILNÆRMING

Denne delrapporten beskriver innledningsvis bakgrunnen for forsøksordningen og erfaringer fra oppstart og første del av forsøksperioden. Forsøket skal pågå til 2020 og er nå inne i det fjerde av de seks årene forsøket skal pågå. Forsøket ble etablert i 2014 og 2015, de første elevene begynte i lære høsten 2015, tok sine fagbrev i 2017 og er nå ute i arbeid. Status for forsøket i de fire deltagende fylkene pr. mars 2018 beskrives. Vi peker deretter på noen foreløpige erfaringer og funn fra forsøksordningen sett i lys av målene. Vi håper at delrapporten kan være et kunnskapsgrunnlag for diskusjonene rundt forsøksordningen.

For å kunne vurdere de foreløpige erfaringene og i hvilken grad målene er i ferd med å nås, har forskerne samlet informasjon fra forsøksordningen siden 2015. De viktigste kildene til informasjon har vært:

- Intervjuer med lærlinger, opplæringskontor, skoler og lærebedrifter er den viktigste kilden til informasjon om utviklingen i prosjektet. Som forskere opplever vi å ha et tillitsfullt forhold til våre informanter. Vi takker for at de til stadighet bruker av sin tid til å snakke med forskere om sentrale spørsmål knyttet til forsøksordningen.
- Fylkenes årlige rapporter pr. 5. september til Utdanningsdirektoratet (Udir) er et viktig kildemateriale.

Forsøksordningen har et begrenset antall deltakere. Fire fylker med til sammen seks videregående skoler og seks opplæringskontor gjør et forsøk knyttet til programområdet landbruk og gartneri. De fire fylkene utgjør undersøkelsenhetene, der vi ser på samspillet mellom skole, gartner- og landbruksnæring, opplæringskontor og lærebedrifter. Vi har intervjuet alle skolene og alle opplæringskontorene som deltar i forsøksordningen i de fire fylkene i 2015 og 2018, og noen av dem er også intervjuet i 2016 og 2017. Antall lærlinger er økt fra 22 i 2015 til 59 høsten 2017. Vi har intervjuet et utvalg av lærlinger i Nordland, Buskerud og Vestfold og fulgt de gjennom læretiden og over i arbeidslivet. I Finnmark er det få lærlinger og vi har snakket med alle hvert år. Når det gjelder lærebedrifter har vi snakket med et mindre antall. Noen lærebedrifter har stilt opp til intervju, men vi opplever også at bedrifter ikke ønsker det på grunn av en travel hverdag. Vi har fått indirekte kunnskap om lærebedriftenes vurderinger av forsøksordningen ved å snakke med opplæringskontorene og lærlingene.

Forskerne har lagt vekt på fylkesvise beskrivelser av status med forsøksordningen basert på intervjuene vi gjør og de årlige fylkesvise rapportene til Udir. Den fylkesvise gjennomgangen har fått en større plass i vår rapportering enn hva vi forutså i 2015. Det skyldes at det er fylkesvise

forskjeller når det gjelder organiseringen av og synspunkter på forsøksordningen. Så er det forskjeller både i innhold og størrelse mellom landbruks- og gartnernæringene i fylkene, for eksempel mellom Finnmark og Vestfold. Det gir behov for fylkesvise tilpasninger, noe det er rom for med fylkeskommunene som eiere av de videregående skole. Gjennestad videregående skole har private eiere. Vi gir derfor en sammenfatning av status for forsøksordningen i hvert fylke.

Den metodiske tilnærmingen er dermed kvalitativ. Viktige kjennetegn ved en kvalitativ metode er at den kan gi mange opplysninger om få undersøkelsesenheter der forskeren streber etter en best mulig gjengivelse av variasjonen mellom enhetene. En interesse for det unike er et kjennetegn ved kvalitative undersøkelser, mens en i kvantitative undersøkelser er mest interessert i det representative. *Troverdigheten* til kvalitativ forskning hviler på en redegjørelse av hvordan dataene er blitt utviklet i løpet av forskningsprosessen, mens *bekreftbarheten* innebærer at forskeren forholder seg kritisk til egne tolkninger og at prosjektets resultater kan bekreftes av annen forskning (Thagaard 2003). Hvordan dataene har blitt utviklet handler om forskerens rolle og bakgrunn. Flere av forskerne i dette prosjektet har tidligere studert utdanning og kompetansebehov i landbruket (Sæther mfl. 2014) og har kunnskap om landbruksnæringa, men lite kunnskap om gartnernæringa. Når utdanningsmyndighetene startet en forsøksordning med lærlinger innen gartnernæring og landbruk var det interessant for oss å kunne evaluere den. Vi mener forskergruppa hadde en nøytral oppfatning av om forsøket ville bli vellykket eller ikke. Vi så absolutt behovet for et forsøk, samtidig så vi at forsøket kunne støte på ulike problemer.

For at forskerne skal få tilgang til relevant informasjon fra informantene er måten forskerne opptrer på avgjørende. En intervjusituasjon er en relasjon mellom to parter som må bygge på gjensidig tillit, respekt og åpenhet. Fordi forsøket pågår over fem år blir det enda viktigere å opptre i tråd med disse kriteriene. Dette gjelder alle de ulike gruppene av informanter vi har kontakt med, lærlinger, lærere, skoleledere og opplæringskontorene. Alle forskerne opplever at de har etablert gode relasjoner til de ulike informantene og at det er en atmosfære av åpenhet, tillit og respekt under intervjuene. I metodelitteraturen har det lenge vært lagt vekt på at et informantintervju er en form for samtale, men en samtale med et mål (Valentine 2005). Vi har brukt de samme semistrukturerte intervjuguidene siden starten på prosjektet (se Vedlegg 1). I en dialog kan det gjøres avvik slik at den enkelte informant får mulighet til å fortelle om sine erfaringer og sette sitt preg på intervjuet. Det har medført at erfaringer som lå utenfor forskernes førforståelse av forsøksordningen har blitt belyst. Et eksempel på dette er at en av lærlingene fortalte at hun får prøve seg som leder for et lag med arbeidere i lærebedriften.

Flere trekk ved evalueringsarbeidet bidrar til å øke bekreftbarheten til de tolkninger forskerne gjør og de konklusjoner vi trekker. Det har hele tiden vært 3-4 forskere som har arbeidet med de årlige rapporteringene til Udir. Forskerne har hatt en fylkesvis arbeidsdeling der Trøndelag Forskning og Utvikling har fulgt forsøksordningen i Nordland og Finnmark, mens Østlandsforskning har fulgt Vestfold og Buskerud. Arbeidsdelingen har sin bakgrunn i tidligere gjennomførte prosjekter i de respektive fylkene med relevans til forsøksordningen. Forskerne intervjuer i hvert fylke og skriver fylkesvise rapporter som gir innblikk i trekk som er unike for

ett fylke og trekk som er viser seg å være felles for flere fylker. Vi har gjort intervjuer i fylkene hvert år siden 2015, noe som betyr at dette er en longitudinell studie der forskerne kan basere sin rapportering på observasjoner gjort over flere år. De fylkesvise rapportene sammenholdes med fylkenes årlige rapporter til Udir noe som gir en metodetriangulering. Fylkenes rapporter er brukt som grunnlag for tabellene som er presentert i rapporten som viser antall læringer for de enkelte fylker det enkelte år og en del andre sentrale tallstørrelser. Vi trekker inn publiserte forskningsarbeider for å understøtte våre analyser og konklusjoner. Til sammen gir dette grunnlag for å peke på foreløpige erfaringer med forsøksordningen. Vi kan ikke peke på spesielle problemer i arbeidet med å evaluere forsøksordningen.

2 FRA OPPSTART TIL ETABLERT FORSØKSORDNING

Forsøket med lærlingeordning (2+2) innen landbruk og gartner næring (heretter kalt forsøksordningen) ble initiert av Kunnskapsdepartementet for å møte landbrukets og gartner næringenes behov for økt rekruttering. Svak rekruttering var ansett å påvirke det faglige nivået og kvaliteten på opplæringen. Mulighetene for å øke rekrutteringen til landbruket ble siste gang utredet av en arbeidsgruppe nedsatt av Landbruks- og matdepartementet i 2016. Den teknologiske utviklingen i næringene innebærer krav om en mer målrettet utdanning, og ansatte med mer kunnskap og kompetanse. En evaluering av struktur og innhold i programområdet landbruk og gartner næring i utdanningsprogrammet for naturbruk ble foreslått i Meld. St.9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords. Agronom- og gartnerutdanningen har til nå vært basert på tre år i skole, uten lærlingetid. Meldingen åpnet for en forsøksordning med lærlingeløp for programområdene landbruk og gartner næring. Faglig råd for naturbruk har vært en viktig pådriver bak forsøksordningen. Udir pekte på at målet med forsøksordningen er å utvikle en mer målrettet utdanning og tilføre elever og lærlinger bedre og mer tilpasset kunnskap og kompetanse. Basert på dette ble det formulert målsettinger for forsøket knyttet til rekruttering, kvalitet og gjennomføring. I kapittel 8 gjennomgås erfaringene med forsøksordningen så langt i lys av målsettingene.

Fylkene ble invitert til å delta i forsøksordningen i 2014. Fem fylker svarte ja på invitasjonen: Oslo, Buskerud, Vestfold, Finnmark og Nordland. Oslo valgte å trekke seg fra forsøksordningen i 2015. Oslo deltok i forsøket i gartner næring, med Natur videregående skole og Utdanningsetaten som de sentrale aktørene. En rekke lokale forhold påvirket utfallet i Oslo, men ett forhold er av mer prinsipiell interesse. Det ble bestemt at læretiden skulle foregå hos en stor kjede som selger planter. Elevene ønsket imidlertid en praksis der produksjon av planter var hovedvirksomhet. Elevenes ønsker for læretiden kunne dermed ikke møtes og Oslo valgte å avslutte sin deltakelse i prosjektet.

De andre fire fylkene deltar for fullt i prosjektet. Vestfold var tidlig ute med å etablere prosjektet, og Vestfold fylkeskommune hadde på selvstendig grunnlag tatt initiativ til forsøk med en lærlingeordning innen landbruk- og gartnerutdanningen. De så en lærlingeordning som et svar på de utfordringene som var knyttet til rekruttering til agronom- og gartnerutdanningen. I Buskerud var det også stor entusiasme knyttet til forsøket. En sentral person innen naturbruksutdanningen i Buskerud uttalte på et møte i april 2015 at

En kan ikke løse alle problemer for alle – ved både å utdanne akademikerrekrutter, selvstendige bønder som ledere av store gårdsbruk og gårdsarbeidere i samme utdanning. En må ta et valg – valget er å utdanne praktikere, flinke gårdsarbeidere etter 2+2 modellen. De som vil bli selvstendige bønder må så ta fagskole.

Med dette utsagnet ble mange av de sentrale utfordringene knyttet til den videregående utdanningen i landbruks og gartnernæring presentert. I tillegg hadde vedkommende allerede trukket sin konklusjon om hva utfallet av forsøksordningen burde bli.

I denne tidlige fasen av forsøksordningen ble det utvist entreprenørskap i flere av fylkene knyttet til etableringen av opplæringskontor og rekruttering av lærebedrifter. Enkeltpersoner med tilknytning til landbruksnæringa i Vestfold etablerte et samarbeid med naturbruksskolene og fylkeskommunene som muliggjorde rekruttering av lærlinger til gartnerbedrifter og gårdsbruk i fylkene. Disse enkeltpersonene var i stand til å krysse etablerte institusjonelle barrierer mellom videregående skoler og landbruket og gartnernæringa. Det betyr ikke at det ikke hadde vært kontakt mellom skolene og næringa tidligere, men denne kontakten måtte nå tas til et høyere nivå for å sikre gode lærlingeplasser. Lærerne ved naturbruksskolene i Buskerud var i 2015 noe skeptiske til forsøksordningen.

Det ble etablert nye samarbeidsfora mellom skoler, opplæringskontor og næringa for å rekruttere bedrifter. Her er det også viktig å merke seg det gode samarbeidet mellom fylkeslagene til Norges Bondelag i Vestfold og Buskerud og opplæringskontorene. Mens Norges Bondelag sentralt var skeptisk til en lærlingeordning innen landbruk og gartnernæring, var disse fylkeslagene positive pådrivere for å få etablert forsøksordningen.

Finnmark med Tana videregående skole har hele tiden vært aktivt med i forsøksordningen. En ser lærlingeordningen som en mulighet til å lage fleksible undervisningsopplegg med utgangspunkt i den enkelte elev. Det unike med Tana er at en har skolegårdsbruket som den sentrale lærebedriften der en tar opp lærlinger gjennom hele året. Det er ikke etablert et eget opplæringskontor for landbruk i Finnmark. I stedet har opplæringskontoret for offentlig sektor ansvar for lærlingene ved skolegårdsbruket.

I Nordland var det i 2015 en debatt om den videre framtida til landbruksutdanninga nord i fylket ved Sortland videregående skole avdeling Kleiva. Det var en mulighet for at Kleiva kunne bli lagt ned, noe som ifølge skolen våren 2015 gjorde at en ikke kom i gang med forsøksordningen så raskt som ønskelig. Naturbruk ved Kleiva ble besluttet videreført, og som det vil bli beskrevet seinere så har diskusjonene rundt skolen bidratt til at en ved Kleiva etter hvert har fått et meget aktivt forhold til forsøksordningen.

Sør i Nordland fylke er det naturbruksutdanning ved Mosjøen videregående skole avdeling Marka. Ved Marka ble det våren 2015 tatt til orde for at en ønsket å kjøre to løp parallelt, ved både å delta i forsøksordningen og samtidig tilby Vg 3 landbruk. det ble signalisert at dersom

ikke Nordland fylkeskommune tillot to parallelle løp, så ønsket en ved Marka å trekke seg fra forsøksordningen. Det var betydelig skepsis til forsøksordningen ved Marka. Lærere og ledelse pekte på flere utfordringer ved forsøksordningen:

- Rekruttering av nok og gode nok lærebedrifter, herunder
 - Gårdbrukernes evne og mulighet til å lære eleven driftsledelse og økonomi
 - Gårdbrukernes betalingsevne for lærlingene,
- Om elevene som har gått to år i skolen er gode nok praktisk til å tilbys som lærlinger
- Om fagarbeiderne fra lærlingeordningen har den samme agronomiske kompetansen som elever fra treårig løp i skole.

Både rådgivere og rektor ved Marka uttrykte i 2015 bekymring for om forsøkslæreplanen pluss oppfølgingen i lærebedrift vil være nok til å utdanne en agronom/driftsleder med samme kvalitet som de som kommer ut av Vg3 landbruk i skole. Forsøkslæreplanen vurderes til å ha mange gode egenskaper, men det blir mindre tid til å lære økonomi og driftsledelse i skolen. Dermed legges dette ansvaret over på gårdbrukeren, noe spesielt rådgiver ved skolen er usikker på om lærebedriftene vil være kompetent nok for. Samtidig understreker de at ordningen passer godt for teorisvake elever og lære kandidater som kan bli gode avløsere.

Næringa var imidlertid positiv til forsøksordningen, og Helgeland Landbrukstjenester hadde allerede våren 2015 rekruttert 11 gårdsbruk som lærebedrifter. Bruken av Helgeland Landbrukstjenester som opplæringskontor for sørdelen av Nordland var institusjonelt grensesprengende. Helgeland Landbrukstjenester hadde ikke tidligere bånd til yrkesopplæringen. Dette nyutviklede samarbeidet trekkes fram som svært velfungerende i Nordland. Etableringen av Helgeland landbrukstjenester som opplæringskontor har dermed mange fellestrekk med Vestfold.

Basert på de samtalene vi hadde med elevene våren 2015, som skulle bli de første lærlingene, kom det kommentarer på at det føltes «rart» at utdanningen ble endret underveis. Da de søkte opptak til Vg 2 landbruk og gartneri våren 2014 fikk de samtidig beskjed om at lærlingetilbud ville bli etablert fra høsten 2015. Denne informasjonen var ikke kjent for elevene da de søkte Vg 1 naturbruk våren 2013. Elevene på Vg 2 landbruk og gartneri på Kleiva var i opposisjon til lærlingeordningen og syntes de hadde fått for lite informasjon.

Oppsummert så ble det satt fart på etableringen av forsøksordningen fra 2014 i noen fylker og i fra 2015 i de resterende fylker. Fylkene kom inn i prosjektet med lokale forskjeller, men med en positiv holdning og et til dels sterkt engasjement for å iverksette forsøksordningen. Samtidig ser vi at dilemmaer og utfordringer rundt forsøksordningen ble formulert av sentrale aktører i prosjektet i denne første fasen. Det kanskje størst dilemmaet var:

- Hva skal være den primære funksjonen til naturbruksutdanningen?
 - Hovedvekt på å utdanne selvstendige bønder som leder og driver gårdsbruk?

- Hovedvekt på å utdanne fagarbeidere med sikte på ansettelse innen gartneri- og landbruksvirksomheter?

Konkret for forsøksordningen ble det pekt på utfordringer på flere områder:

- Hvordan utvikle et godt opplæringstilbud der lærebedriftene består av stort sett meget små bedrifter uten en tradisjon for å drive systematisk opplæring?
- Hvordan rekruttere nok lærebedrifter?
- Hvordan utvikle en læreplan for Vg 2 landbruk og gartner næring som både forbereder elevene til praksisopplæringen i læretiden og samtidig gir en innføring i sentral teoretisk kunnskap?

Fylkene hadde samlet sett en god progresjon tidlig i forsøksordningen, men en av skolene var et unntak. Det var kun to personer som begynte som lærlinger i Nordland høsten 2016. Det ble påpekt at en ved Marka ønsket at elevene skulle velge Vg 3 landbruk og ikke delta i forsøksordningen. Skolen ønsket å verne om rekrutteringen til Vg 3 landbruk.

2.1 En etablert forsøksordning

De første lærlingene avla fagprøver innen landbruk i mai og innen gartnerfaget i august 2017. Gjennomførte fagprøver er en milepæl i forsøksordningen og gjenspeiler at forsøksordningen har blitt et godt etablert prosjekt. Den 5. september hvert år rapporterer fylkene status i forsøket til Udir. Tabell 1 oppsummerer viktige tall.

Tabell 1. Status pr. 5. september 2017. Kilde: Fylkenes rapportering til Udir.

	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
Elever Vg2 landbruk/ gartner september 2015	7	21	5	30	63
Elever Vg 2 landbruk/ gartner september 2016	7	24	5	28	64
Elever Vg 2 landbruk/ gartner september 2017	4	42	11	11	68
Lærebedrifter 2016	3	17	28	22	70
Lærebedrifter 2017	6	36	23	34	99
Læringer og opplærings-kontrakter september 2015	1	7	6	8	22
Læringer og opplærings-kontrakter september 2016	5	9	17	19	50
Læringer og opplærings-kontrakter september 2017	7	18	12	22	59
Antall avlagte fagprøver 2017	1	4*	3**	7	15

*En 5. lærling bestod fagprøven, men har et hengende teorifag fra Vg 2 som må bestås før tittelen kan oppnås.

** En av disse avla kompetanseprøve.

Antall elever på Vg 2 landbruk og gartner næring i de fire fylkene er samlet sett stabilt på mellom 60 og 70 over de tre årene. Nedgangen i antall elever på Vg 2 i Vestfold høsten 2017 skyldtes at Gjennestad videregående skole hadde lav søkning og ikke startet opp Vg 2 landbruk og gartner næring august 2017. Dette ble kompensert ved at både Buskerud og Nordland hadde en sterk økning i elevtallet på Vg 2 landbruk og gartner næring høsten 2017. Antall bedrifter som tar imot lærlinger har økt fra 2016 til 2017, særlig sterk har økningen vært i Nordland. Nordland har samtidig hatt en økning i antall lærlinge- og opplæringskontrakter.

I det følgende beskrives status i de fire fylkene pr. mars 2018.

3 FINNMARK

Tana videregående skole deltar i forsøket, og i Finnmark har man per 1. mars 2018 to lærlinger som startet i 2016 og som etter planen skal ta fagprøven høsten 2018. I tillegg er det to lære kandidater og en kandidat i et vekslingsopplegg. Alle disse kandidatene tar utdanning i landbruksfaget. I 2017 var det ingen av elevene som gikk ut av Vg 2 landbruk og gartnernæring som ønsket lærlingeløp. I 2017 tok én lærling fagprøven. Det finnes seks godkjente lærebedrifter¹ i Finnmark, og to opplæringskontor: Opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark og Opplæringskontoret for reindrift og duodji.

3.1 Tana videregående skole

Skolen (skolegårdsbruket) er i tillegg lærebedrift og har per mars 2018 to lærlinger som startet i 2016 og etter planen skal ta fagprøven i løpet av 2018. Høsten 2017 var det ingen som ønsket lærlingetid i landbruksfag ved skolen. Hver lærling har sin fagarbeider² som de jobber sammen med. I løpet av læretiden ruller læringer og fagarbeidere slik at de får jobbe sammen med ulike fagarbeidere.

3.1.1 Rekruttering av lærebedrifter

Lærlingene i Tana er knyttet til opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark. Dette opplæringskontoret dekker bare offentlig virksomheter, og det har derfor ikke vært noe tema for opplæringskontoret å rekruttere lærebedrifter fra landbruket. Tana videregående skole har gjort en innsats for å rekruttere lærebedrifter, men selv om flere er godkjent er det til nå bare skolegårdsbruket som har tatt inn lærlinger. Rektor forteller at gårdbrukerne opplever læreplanen som så stor og ambisiøs at de ikke ser råd for å ta inn lærling og ha ansvaret for alt dette. Fra skolen har en derimot holdt fram at dette bygger på en for bokstavelig tolkning av læreplanen. Rektor mener at mye kan gjøres enklere enn på Vg 3 landbruk innenfor forsøkslæreplanen, en trenger ikke legge lista etter at elevene skal få 6 på eksamen.

Skolegårdsbruket benytter andre gårder til hospiteringsopphold for elevene der det er hensiktsmessig. Skolegårdsbruket har flere ulike produksjoner og fagarbeidere, driftsleder og lærere som kan følge opp lærlingene. I tillegg så får lærlingene delta på alt av øvrige faglige

¹ Kilde: Finnmark fylkeskommunes rapport til utdanningsdirektoratet om forsøk med 2+2 modell for landbruk og gartnerfag, 5. september 2017.

² Fagarbeidere i landbruksfag som er ansatt ved skolegårdsbruket, og som fungerer som arbeidsledere for lærlingene.

tilbud ved landbruksskolen. Det betyr kurs, konferanser, seminarer, voksenagronomsamlinger og når f. eks Tine, Nortura og Animalia er på besøk av andre årsaker. Dette bidrar til å dekke alle deler av læreplanen. Rektor mener dette opplegget fungerer godt, men sier samtidig at skolegårdsbruket ikke har plass til ubegrenset med lærlinger. Fire Vg 2-elever har søkt om læreplass fra høsten 2018, og så mange er det ikke plass til på skolegårdsbruket.

3.1.2 Forsøkslæreplanene

Ved Tana videregående skole mener rektor at forsøkslæreplanene er en positiv endring av læreplanene for landbruksfaget. Forsøkslæreplanene oppleves som mer praktisk rettet, og dermed bedre tilpasset elever og lærlingers hverdag. Alt i alt er både rektor og lærerkollegiet fornøyd både med planene og med løsningen med lærlinger i landbruket. Faglærerne ved skolen var skeptisk i starten, og følte at elevene kom til å gå glipp av mye viktig teori fra Vg 3 landbruk. Men tanken har ifølge rektor modnet i løpet av de tre årene forsøket har vart. Man ser at utdanning av fagarbeidere – ikke driftsledere- fra videregående skole er hensiktsmessig også i landbruket. Rektor mener en heller kan vurdere en type mesterutdanning, som i andre yrkesfag, der det å være leder for sin egen småbedrift er et tema. Det går gjerne svært lang tid før de unge elevene får sjansen til å drive sin egen gård.

Landbruksnæringa er ifølge rektor udelt positive, og helt tydelig på at de heller vil ansatte ungdom som har vært lærling og dermed har mye mer praktisk erfaring. Å sende elever rett fra Vg 3 landbruk ut i næringa gir ikke den samme tryggheten for at de kan nok av det praktiske.

Ved Tana videregående skole har en misforståelse rundt læreplanene skapt mye hodebry både for skole og elever i 2017: Elevene som gikk ut Vg 2 våren 2017 ønsket ikke læretid, men Vg 3 landbruk i skole som før forsøket. Skolen hadde oppfattet det slik at dette var mulig, og satte i gang Vg3 landbruk høsten 2017 etter ordinær læreplan. I november kom ifølge informanten endelig beskjed om at dette ikke var tillatt, siden elevene hadde hatt forsøkslæreplanen i Vg 1 og Vg 2. I stedet måtte en konvertere dette skoleåret over til Vg 3 i skole etter ny læreplan. Det innebærer at i stedet for et teoretisk kurs med eksamen, fikk elevene en mer praktisk forberedelse til fagprøven i skolen. For skolen ble dette krevende fordi de hadde ansatt lærere til et løp der kravene ble endret i løpet av skoleåret. For de elevene som hadde valgt Vg 3 landbruk var det negativt fordi de hadde ambisjoner om å bruke landbruksutdanningen som et trinn på veien til høyere utdanning, og derfor var mindre opptatt av praksisen.

Et annet forhold ved læreplanen som informanten trekker fram er at den bare er gyldig til høsten 2018, og at det siste kullet med forsøkslærlinger starter som lærlinger høsten 2018. Informanten lurte på om disse skal gå uten en formell læreplan i to år, og håper dette blir ordnet slik at det formelle er i orden også for de fire elevene som har søkt læreplass i 2018.

Finnmark har ikke sin egen fagprøvenemnd, men har en avtale om å låne Vestfold sin både i 2017 og 2018.

3.2 Opplæringskontoret

Opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark (OKOSF) følger opp lærlingene på Tana videregående skoles gårdsbruk. Opplæringskontoret har ingen landbruksfaglig kompetanse, men bred erfaring med mange ulike lærefag innen offentlig sektor. Fagarbeidere, lærere og driftsleder ved skolen har ansvar for lærlingen i det daglige arbeidet, og for at læreplanen følges. Opplæringskontoret følger opp dokumentasjonen som skal produseres undervegs (via OLK web), gjør vurderinger i forhold til når fagprøven skal avlegges og følger lærlingen på samme måte som i andre lærefag. OKOSF har ingen rolle i å rekruttere nye lærebedrifter til landbruket.

Informanten mener lærlingordningen i landbruket fungerer godt, og at lærlingene på skolegårdsbruket får god oppfølging. En greier å dekke en stor læreplan ved å ta mange av skolens ressurser og hospiteringsopphold på andre gårder i bruk. Fra opplæringskontorets side håper man at forsøksordningen blir gjort permanent.

3.3 Status for lærlingene fra 2015

I Finnmark var det en elev som startet læretiden sin høsten 2015, og denne lærlingen fullførte og bestod fagprøven i 2017. Vedkommende fortsatte å jobbe ved lærebedriften i vikariat/engasjement, men hadde per 1. mars 2018 ikke fått seg fast jobb ennå. Denne lærlingen er fulgt med intervjuer siden oppstart, og vedkommende er og har vært veldig fornøyd med læretida si. Undervegs har lærlingen deltatt på flere kurs og andre faglige aktiviteter, og fått god oppfølging.

3.4 Læringer og lærebedrift 2016 – erfaringer

Det er to læringer i landbruksfag i Finnmark som startet i 2016, og som etter planen skal ta fagprøven i 2018. Begge er læringer ved skolegårdsbruket ved Tana videregående skole. Lærlingene uttrykker at de er godt fornøyd med lærlingeordningen og fremhever at uten denne praksiserfaringen hadde det vært utfordrende å gå direkte inn i en praktisk jobb i landbruket. Informantene opplever at det er god kommunikasjon og at de får god faglig oppfølging fra fagarbeiderne på skolen. Kontakten og oppfølgingen fra opplæringskontoret oppleves som regelmessig og god. Det trekkes frem at det gjerne kunne ha vært mer praksisarbeid og fokus på lærlingetid allerede i Vg 1 og 2. Mer fokus på økonomi og administrasjon i landbruket trekkes også frem som en mulig forbedringsarena. Begge informantene planlegger å ta videre utdanning og påbygging til studiekompetanse etter endt lærlingetid. De angrer ikke på valget om å være lærling i landbruket, selv om de godt kunne ha tenkt seg å ha studiekompetanse etter tre år.

Fagansvarlig for lærlingene ved skolegårdsbruket ved Tana vgs. uttrykker at de er svært godt fornøyd med lærlingeordningen og at dette fungerer bra. På skolen har de god tilgang til lærere og fagarbeidere på flere fagområder (skogbruk, maskin, fjøsstell), og lærlingene får derfor god faglig oppfølging på alle områder. Lærlingene er nå inne i sitt andre år, en periode som

fagansvarlig karakteriserer som en tid hvor lærlingene skal gi tilbake til bedriften. De utfører stort sett selvstendig arbeid i turnus med andre lærlinger, uten fagarbeider til stede. Fagansvarlig ønsker å fremheve at ved det første kullet med lærlinger ble alle forsøksfylkene samlet for å utveksle erfaringer. Disse treffene opplevdes som svært lærerike, og fagansvarlig mener det er et behov for å videreføre felles samlinger for forsøksfylkene.

Informanten mener at en potensiell utfordring for private lærebedrifter kan være det store ansvaret og papirarbeidet det medfører for bedriften. I disse tilfellene kan det være gunstig med et godt samarbeid med skolen og opplæringstjenesten for å lette arbeidet for de enkelte gårdsbestyrerne. Det er et stort ønske om å fortsette lærlingearbeidet, da både lærlinger og fagansvarlig mener at elevene er bedre rustet når de skal ut i arbeidslivet. For mange elever er et fagbrev mer verdifullt enn et vitnemål.

3.5 Sammenfatning

Erfaringene med lærlingeløp i landbruket er positive i Finnmark, og både skolen, landbruksnæringa, fagansvarlig ved skolegårdsbruket og opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark håper forsøksordningen vil bli gjort permanent. Ved skolen har det vært en modningsprosess blant faglærerne, men etter tre år vurderer en nå forsøksplanene som gode og hensiktsmessige fordi de treffer behovet hos elever og næringa bedre. Rektor ved skolen tar til orde for at fagarbeiderutdanningen (forsøket) kan bygges ut med en type «mesterutdanning» etter noen år i yrkeslivet, for å dekke de mer teoretiske fagene og bedriftslederrollen.

Finnmark står i en særstilling ved at samtlige lærlinger etter ordinært lærlingeløp til nå har vært ansatt ved skolegårdsbruket i Tana. Både fagansvarlig ved skolegårdsbruket og lærlingene er svært godt fornøyd med ordningen, men den risikerer å skape en flaskehals for elevene fordi det ikke er plass til så mange lærlinger på skolegårdsbruket. Med fire søkere for høsten 2018 blir det ikke plass til alle. Til tross for flere godkjente private lærebedrifter har ingen tatt på seg å ha egen lærling ennå, men skolegårdsbruket bruker omkringliggende gårder aktivt til hospitering for elevene. Da blir skolen «navet» som tar ansvaret for oppfyllelse av læreplanen, papirarbeid og organisering, og oppgaven blir enklere for gårdene.

4 NORDLAND

Det er to skoler i Nordland som deltar i forsøksordningen, Sortland vgs. skolested Kleiva og Mosjøen vgs. skolested Marka. Per 1. mars 2018 er det i alt 11 løpende lærekontrakter, tre med oppstart i 2016 og åtte med oppstart i 2017. Dessuten har fem lærlinger avlagt fagprøve i landbruksfaget i løpet av 2017. Samtlige av disse lærekontraktene er i landbruk. I Nordland har spesielt Helgeland landbruksstjenester (opplæringskontor) og Opplæringskontoret for Nordre Nordland arbeidet aktivt for å rekruttere lærebedrifter, og i september 2017 var det i alt 36 godkjente lærebedrifter totalt i fylket³. Helgeland landbruksstjenester (HLT) har arbeidet sør i fylket mens Opplæringskontoret for Nordre Nordland (OKNN) har arbeidet i nord. I tillegg har Opplæringskontoret Midt-Helgeland (OK Midt) per i dag en lærling de følger opp.

4.1 De videregående skolene

Naturbruksavdelingene ved henholdsvis Sortland og Mosjøen videregående skoler har litt ulike oppfatninger om forsøket og lærlingeløpet i landbruksfaget, ikke minst om organiseringen av tilbudet. Etter tre forsøksår er de imidlertid enige om at forsøket har ført mye positivt med seg. Lederne for de to naturbruksavdelingene peker begge på at ordningen nå har «satt seg», den er blitt godt kjent både for elever og landbruksnæringa og interessen for den har økt hos alle parter undervegs i forsøket. Begge peker på at for en del av elevene har muligheten til å velge et mer praktisk utdanningsløp med to år i lære i stedet for Vg3 landbruk i skole vært viktig, kanskje også avgjørende for om de kom seg igjennom utdanningen. Begge skolene ønsker å kunne tilby denne muligheten også etter forsøksperioden.

Skolene er godt fornøyde med forsøkslæreplanene, som de opplever som bedre enn de ordinære læreplanene for landbruksfaget på mange områder. Uansett hva som blir den gjeldende modellen etter forsøksperioden, så mener de faglige lederne for naturbruksskolene at læreplanene for landbruksfaget er modne for en revisjon. Ved begge skolene ønsker en å få inn mer praksis i Vg 3 landbruk. Kleiva ønsker å gå lengst i disse endringene, og tone ned fag som økonomi og driftsledelse for å heller bruke mer tid på å lære elevene å arbeide praktisk.

Ved Sortland vgs, skolested Kleiva (heretter kalt bare Kleiva), har man siden 2015 tilbudt landbruksutdanning med to år i skole og to år i lærebedrift som eneste modell, og skolen har ikke tilbudt Vg3 landbruk i forsøksperioden. Informanten beskriver oppstarten av forsøket som «en

³ Kilde: Nordland fylkeskommunes rapport til utdanningsdirektoratet om forsøk med 2+2 modell for landbruk og gartnerfag, 5. september 2017.

tung veg å gå med mye motstand», fordi landbruksnæringa i starten var skeptisk til det å være lærebedrifter. Det tok litt tid å innarbeide ordningen, men etter en mobilisering fra bondelagene for å berge skolested Kleiva fra nedleggelse⁴ løsnet det. Det har imidlertid krevd hardt arbeid å rekruttere de første lærebedriftene. Skolen har bidratt til dette ved å bruke faget yrkesfaglig fordyping (YFF) på Vg 2 svært målrettet for å la elevene bli kjent med potensielle lærebedrifter. Tanken er at dette blir noen uker med «gjensidig utprøving» både for gårdbrukeren og eleven, som kan munne ut i lærekontrakt. Opplæringskontoret for Nordre Nordland har også bidratt, blant annet gjennom et årlig «speed-date»-arrangement der elever og gårdbrukere møtes. Dette har fungert, og en ser nå at lærebedriftene sprer seg ut fra nærområdet til Kleiva. Informanten mener at informasjonsarbeid, utprøving og erfaringer har snudd holdningene til lærlinger blant gårdbrukerne: Man ser nytten av dem, og også at prisen ikke blir så høy når avløser- og lærlingtilskudd regnes inn. Næringa ser også at fagarbeiderne har langt mer praktisk arbeidserfaring enn agronomer fra Vg 3 landbruk i skole hadde, noe som oppleves som viktig og positivt. I dag opplever informanten at den tidligere skepsisen i næringa har snudd til en stigende frustrasjon over at forsøket snart er slutt, nå som det «endelig løsner og næringa har vennet seg til det og faktisk etterspør lærlinger». Denne frustrasjonen deles av elever som går på Vg 1 naturbruk skoleåret 2017-2018, og som ikke får lærlingeløp som et alternativ når de er ferdig med Vg 2. Også lærerne blir frustrerte, fordi de føler de mangler gode svar å gi elevene når de spør hvorfor det er slik.

Dersom Kleiva fikk velge ville de ønsket å *gjøre forsøksordningen til en permanent måte å organisere landbruksutdanningen på, som erstatter Vg3 landbruk i skole*. Dette både fordi det er en del av elevene som lykkes bedre i lærlingeløp enn i skole, og ikke minst fordi man mener at det utdannes bedre arbeidskraft tilpasset landbrukets behov på denne måten. Både næringa og elevene ønsker at man som nyutdannet har mer praktisk arbeidserfaring og «skit under neglene» enn tidligere. Ungdom med lite praktisk erfaring hjemmefra har mer utbytte av at utdanningen fokuserer på å lære å stå i fysisk arbeid over tid enn på driftsledelse og gjødselplanlegging. Dette er tjenester mange bønder uansett kjøper inn i dag. Han viser til at det vanligvis går 15-20 år før ungdommen kommer til for å over gård, og da kan man ta disse driftslederfagene f. eks på voksenagronomen.

Ved Mosjøen vgs, avdeling Marka (heretter kalt Marka) er en derimot ikke villig til å la lærlingordningen erstatte Vg 3 landbruk i skole. Ved Marka tilbys elevene i Vg 2 landbruk og gartnernæring i stedet et valg mellom å fortsette i skole eller å gå ut i lære. Alle elevene i landbruksfag følger forsøkslæreplanen i Vg 1 og Vg 2. Det har krevd dispensasjon og formelle justeringer for å kunne gi vitnemålet for Vg3 landbruk på dette grunnlaget, men ifølge informanten er dette løst og fungerer godt. I motsetning til Kleiva ville en ved Marka valgt Vg 3 landbruk i skole framfor lærlingetid dersom en ble tvunget til å prioritere. Rektor og lærerkollegiet ønsker å fortsette å tilby det teoritunge Vg 3 landbruk i skole, fordi dette er en viktig utdanning for de som skal ta over gård og ha ansvaret for drifta av egen virksomhet. Det

⁴ Å ikke kunne framskaffe lærlingeplasser til elevene ble sett på som et argument for at skolen ikke behøvdes i så stor grad lenger, ifølge informanten.

en ved Marka egentlig ønsker er imidlertid *lærlingeløp som en valgmulighet for de elevene som ønsker det*, og som en mer praktisk utdanning passer best for. Lærlingetid i landbruket bør være et supplement, ikke et alternativ til Vg 3 landbruk, mener informanten.

4.2 Opplæringskontorene

De tre opplæringskontorene i Nordland er Helgeland landbruks tjenester (HLT, 3 lærlinger per 1. mars 2018), Opplæringskontoret for Nordre Nordland (OKNN, 6 lærlinger per 1. mars 2018) og Opplæringskontoret Midt (OK Midt, 1 lærling per 1. mars 2018). En lærling i Nordland er ikke tilknyttet noe opplæringskontor.

Opplæringskontorene i Nordland har forskjellig utgangspunkt og ståsted når de vurderer forsøksordningen: OK Midt og OKNN er tradisjonelle, brede opplæringskontorer som dekker mange fagområder innenfor yrkesopplæringen. HLT markedsfører seg som «*landbrukets eget vikarbyrå*»⁵ og selger i utgangspunktet avløser- og landbruksvikartjenester. HLT fyller rollen som opplæringskontor for lærlinger i landbruket i søndre del av Nordland, og med sin landbruks- og lokalkunnskap bidrar de sterkt i rekruttering av lærebedrifter. De forskjellige ståstedene preger naturlig nok vurderingene representantene fra opplæringskontorene gjør av ordningen: OKNN kan sammenligne landbruksfaget med andre lærefag, men har ingen spesifikk kjennskap til landbruket som sektor eller den ordinære landbruksutdanningen. HLT kjenner landbruksfaget, bransjen og landbruksutdanningen inngående, men har ingen tidligere erfaring som opplæringskontor. De kan imidlertid sammenligne forsøksmodellen med den ordinære landbruksutdanningen.

Lykkes like godt som andre lærefag

Ansvarlig for landbrukslærlingene ved OKNN følger opp i alt 130 lærlinger i 30 ulike lærefag⁶, noe som gir informanten et godt utgangspunkt for å sammenligne landbruket med andre bransjer. Erfaringen så langt er at lærlingene og lærebedriftene i landbruket klarer seg akkurat like godt som i de øvrige bransjene, hun ser ingen systematiske forskjeller.

Noen klarer seg bra, andre har ballast som gjør ting vanskelig, noen har valgt feil og slutter, akkurat som i andre lærefag (sitat informant ved OKNN).

Det har ikke vært vanskelig å rekruttere lærebedrifter, og andelen som fullfører løpet ser ikke ut til å skille seg systematisk fra de øvrige lærefagene ved OKNN. Opplegget med «speed-dating» for at lærling og lærebedrift skal bli kjent med hverandre benyttes i flere lærefag, også i landbruket: Elever på Vg 2 og interesserte gårdbrukere tilbringer en dag sammen med blant annet matlaging som «ice-breaker». Undervegs er det innlegg fra opplæringskontoret om hva lærlingetiden innebærer, en gårdbruker som har erfaring med lærling og til slutt «speed-

⁵ Kilde: <http://www.helgeland-landbruks tjenester.no/wp-content/uploads/sites/47/2016/07/Brosjyre.pdf>

⁶ Disse lærefagene er listet opp på OKNN sin nettside: <https://oknn.no/for-elev/#andre-tilgjengelige> (lesedato 3. april 2018).

datingen» der elever og gårdbrukere får treffes en til en. I år gjorde en elev avtale om læretid på dette arrangementet.

For Opplæringskontoret i Nordre Nordland har det som har kommet undervegs av utfordringer vært håndterbart, og man mener ordningen fungerer godt og bør fortsette. Et forhold som påvirker rekrutteringen av lærebedrifter er at gårdbrukere sjelden har mulighet til økt inntjening gjennom å ta inn en lærling. Inntektssiden er ofte styrt av produksjonskvoter, og en har ingen eksterne kunder å fakturere ekstra timer for lærlingens arbeid. Spesielt på mindre gårder kvier en seg for å betale den delen av lærlingens lønn som ikke dekkes av avløsertilskudd og lærlingtilskudd. Til tross for dette har det ikke vært vanskeligere å skaffe lærebedrifter i landbruket enn i andre bransjer, men informanten foreslår likevel en økonomisk incentivordning (ut over lærlingtilskuddet) til bønder som tar inn lærling.

4.3 Omfattende læreplaner

Når det gjelder læreplanene skiller landbruksfaget seg tydelig fra de øvrige lærefagene:

«Læreplanen i landbruksfaget, som lærlingene skal gjennom i løpet av to lærlingeår, er for stor. Den er omtrent dobbelt så stor som for de øvrige fagene. Dette krever mye både av lærlingen, lærebedriften og opplæringskontoret. Det er stor forskjell på to år med praktisk arbeid, og ett år med teoretisk undervisning på skolen! Læreplanen må tilpasses det praktiske nivået og hverdagen som lærling» (sitat fra informant ved OKNN).

Informanten peker på at siden de fleste bønder setter bort oppgaver som f. eks regnskap og gjødselplanlegging, så føler de seg ikke komfortable med å lære bort dette. Opplæringskontoret løser dette delvis med å holde kurs for lærlingene, ved å benytte seg av naturbruksskolene og lærerne der eller at en skreddersyr opplegg basert på muligheter i nærområdet til lærlingen. Men informanten mener en med fordel kunne tatt ut de mer teoretiske fagene fra læreplanen i landbruk. OK Midt har gjort seg de samme erfaringene med læreplanene som OKNN.

Helgeland landbrukstjenester, som har et rent landbruksfaglig utgangspunkt, mener imidlertid at det er naturlig at landbrukets læreplaner er større enn andre fags:

Jeg tror ikke læreplanen oppleves som for stor av elevene, de er jo vant til det fra landbruksskolen at landbruket er en omfattende næring. Dette er jo ei hel næring med mange fag, ikke sant, det blir ikke bare ett fag som mange andre læreplaner har. Landbruket er mer omfattende enn f. eks rørlegger og elektrikeryrket (informant HLT).

Hennes viktigste ankepunkt mot forsøkslæreplanene er at de er skrevet i et tungt og utilgjengelig fagspråk, slik at de trenger «oversettelse» til konkrete arbeidsoppgaver på gården. HLT med sin fagkompetanse har bearbeidet forsøkslæreplanene en del. I denne oversettingen har HLT blant annet gjort tilpassinger av innholdet tilsvarende det OKNN etterlyser: F. eks er målet om

driftsplanlegging i læreplanen «konkretisert» til at eleven skal ha kjennskap til hva en driftsplan er, kunne lese og forstå betydningen av den – ikke lage den selv. Informanten mener dette er en fornuftig tilpassing til at «*tida har endret seg*» på dette området.

4.4 Aktiv rekruttering nødvendig

Informanten ved HLT brenner for lærlingeordningen, og var svært frustrert da det ikke ble rekruttert noen lærlinger fra Marka i 2016. Hun mener både landbruket og elevene trenger ordningen:

Jeg håper virkelig denne ordningen videreføres, for jeg ser at noen elever blomstrer opp gjennom å bli lærling i stedet for å gå på skole. Det gjelder blant annet elever som er ressurssterke, men sliter med f. eks lese- og skrivevansker. Men dette er faglig dyktige elever som er flinke til å arbeide, og det å få ansvar og mestre arbeidet gjør dem så godt. Det er en fornøyelse å se!

Høsten 2018 forventer man hele ni nye lærlinger under HLT, og informanten viser til at ordningen nå er godt kjent og innarbeidet. Samtidig begynner det å bli utfordrende å rekruttere nok lærebedrifter, fordi man har «brukt opp» en del aktuelle gårder (de har allerede en lærling). Avløserdekningen på Helgeland er god, og «*ingen sier opp en fast avløser for å ta inn lærling i stedet*». Praksisvertene nært Marka foretrekker å fortsette som praksisverter i stedet for å ta inn lærling. Løsningen ligger delvis i å rekruttere lærebedrifter utenfor eget område, f. eks i Salten.

4.5 Status for lærlingene fra 2015

I 2017 fullførte det første kullet med lærlinger i landbruksfag læretida si. I Nordland dreide dette seg om i alt sju lærlinger, fordelt med fire fra Sortland og tre fra Mosjøen videregående skole. Status per 1. mars 2018 for disse sju er som følger:

- En sluttet som lærling, og startet i stedet på Vg 3 landbruk i skole.
- En fikk omgjort lærekontrakten til en opplæringskontrakt, som så ble fullført i henhold til avtale.
- De øvrige fem bestod fagprøven i 2017.

Av de fem som tok fagprøven, mangler en av dem bestått på et teorifag og får dermed ikke tittelen fagarbeider. Av de fem som tok fagprøven er to i jobb i landbruket (avløser) og to i jobb på anlegg (traktor/maskinkjøring), mens en er i Forsvaret. En av fagarbeiderne gikk arbeidsledig noen måneder før det dukket opp en mulighet, mens de andre gikk så å si rett ut i jobb. En av lærlingene fortsatte direkte i jobb hos lærebedriften fra lærlingtida.

Disse fem er fulgt opp med intervjuer flere ganger i løpet av lærlingetida, og de fleste av dem har vært veldig godt fornøyd med læretida si hele vegen. De har følt at de får delta i alle arbeidsoppgaver, de har fått delta på kurs og samarbeidet med lærebedrift og opplæringskontor

har vært godt. Alle ville valgt lærlingetid igjen om de fikk velge på nytt, men en av dem ville vurdert å få en annen lærebedrift. En av lærlingene har også byttet lærebedrift fordi samarbeidet ikke fungerte og det ikke var nok arbeidsoppgaver. Ved lærebedriften der lærlingen endte opp kunne vedkommende ønsket seg litt mer faglig oppfølging i det daglige, men også denne lærlingen har fått tilbud om og deltatt på kurs undervegs. De som er i jobb føler at de var godt forberedt på dette gjennom fagarbeiderutdanningen, også de som jobber utenfor landbruket.

4.6 Læringer og lærebedrifter fra 2016 og 2017 – erfaringer

Tre læringer startet læretida si i Nordland høsten 2016. I dag har en av dem gjort om kontrakten til en opplæringskontrakt, mens de andre to per 1. mars er i siste semester av lærlingetida si. Det lave antallet læringer i 2016 skyldes delvis at det ikke ble rekruttert noen læringer ved Marka i 2016. Åtte læringer startet læreløpet sitt i 2017 i Nordland.

4.6.1 Fornøyde læringer som trives godt

Lærlingene formidler at de trives godt, har varierte arbeidsoppgaver og opplever å ha lært mer i lærlingetiden enn det de gjorde i løpet av de to årene på skolen. De trekker frem at praktisk arbeid er en vesentlig del av arbeidet i landbruksnæringen, og mener at det er alt for lite praksis i skolen. Lærlingene fremhever at erfaring med selvstendig arbeid er viktig, spesielt med tanke på senere arbeidsliv. De peker også på at det er *«mange som ønsker seg å bli lærling i landbruket»*.

En av lærlingene ved et skolegårdsbruk sier at han opplever at det gjerne skulle ha vært mer tid og ressurser til oppfølging av lærlingene. Vedkommende ønsker seg flere faglige utfordringer utover det som er helt nødvendig for gårdsdriften. Dette kan involvere skogdrift, mekanikk (sveising), økonomi etc. En lærling på samme sted opplever seg som nedprioritert i forhold til andre elever på landbruksskolen, og ønsker å bli mer inkludert i det sosiale og faglige miljøet på skolen. En viktig målsetting i læreplanen er å lære bort til andre elever, og dette kunne ifølge denne lærlingen gjerne vært vektlagt mer i lærlingetiden. Samtidig er det også viktig for potensielle læringer å se hvordan det er å være lærling.

Fire læringer sier de får lite oppfølging fra OKNN og ønsker at denne kontakten hadde vært bedre. To kandidatene nevner at tidligere kontaktperson ved opplæringskontoret har sluttet, og at de ikke har hatt noen kontakt med opplæringskontoret etter dette. Elever med oppfølging fra landbrukstjenesten er generelt mer fornøyde og opplever en mer regelmessig kontakt sammenliknet med læringer som får oppfølging fra de ordinære opplæringskontorene.

4.6.2 Lærebedriftene

Vi har intervjuet den fagansvarlige for lærlingene ved åtte ulike lærebedrifter i Nordland. Lærebedriftene er både enkeltstående gårdsbruk av ulik størrelse og driftsform,

samarbeidskonstellasjoner av to eller flere gårder som deler på en lærling og skolegårdsbruk ved landbruksskole.

Fagansvarlige ved de ulike lærebedriftene er utelukkende positive til innføring av lærlinger i landbruket, og mener at det er et stort behov for denne opplæringsmodellen i en praktisk bransje som landbruket. En lærebedrift fremhever at det var på høy tid at det ble innført lærlingetid i landbruksfag: Det har over lengre tid har vært et stort problem at landbrukselevne kan alt for lite praktisk arbeid. Lærlingetiden bidrar ifølge informantene i lærebedriftene til viktig erfaring fra praktisk arbeid, og ikke minst gjør den ungdommene mer rustet til de skal ut i et ordinært arbeidsliv. Det fremheves videre at lærlingeordningen er spesielt gunstig for praktisk anlagte elever, som ofte opplever at det blir for mye teori og lite praksis i utdanningen på skolen. Både lærlinger og lærebedrifter understreker at det er mange elever som ønsker å bli lærling i landbruket. De tror derfor lærlingeordningen i landbruket er positiv for rekrutteringen av både bønder og avløsere til landbruket.

Enkelte av lærebedriftene peker også på at lærlingeordningen er positiv for de enkelte gårdsbrukene og landbruksnæringen, fordi den profesjonaliserer gårdsdriftens strukturer og systemer. De peker på at landbruksfaget har endret seg mye de siste femti årene, mye er endret siden de selv tok utdanningen og dagens skole er betydelig oppgradert. En informant ved en forholdsvis stor lærebedrift med 4-5 ansatte og kombinert gris og storfeproduksjon viser til at han er svært opptatt av å følge med utviklingen, og holde seg faglig oppdatert på flere områder som avl, foring etc. I dagens landbruksnæring er marginene små og det er nødvendig med gode resultater i alle ledd for å lykkes. At det utdannes faglig dyktige folk er derfor svært viktig for næringen, påpeker han. Å ha en lærling på gården har positive sosiale effekter ved flere av lærebedriftene: Man jobber alene på gården, og uttrykker at det er positivt å ha noen å diskutere faglig med. Flere fremhever at de også har blitt mer opptatt av HMS etter at de gikk inn i lærlingeordningen. En annen viktig bieffekt er at hverdagen har blitt mer fleksibel. Det er større muligheter for å ta fri innimellom. Samtidig peker også lærebedriftene på at man må ta oppgaven med opplæring alvorlig, og forstå at en lærling ikke er en fullverdig ansatt men en som skal lære seg yrket.

Det er likevel stor variasjon i opplevelsen av hvor godt informantene mener at dagens ordning fungerer på eget gårdsbruk. Flere fremhever at de synes det er vanskelig å følge læreplanen fra A til Å, og at de er usikre på om lærlingene lærer det de skal. De opplever at det er store variasjoner i kunnskapsgrunnlaget hos de enkelte lærlingene, og det må derfor være rom for individualisering i opplæringen. Mange opplever dessuten at det kreves mer opplæring av lærlingene enn de hadde forventet på forhånd. De peker da på at det kanskje er behov for mer praktisk erfaring på Vg1 og Vg2 i skolen. Selv om de fleste lærebedriftene har deltatt på et kurs i forkant av lærlingetiden, etterlyser flere av dem mer omfattende opplæring og informasjon. De er også opptatt av å komme tidlig på banen som lærebedrift, og få sjansen til å bli kjent med eleven før læretida starter. En lærebedrift påpeker at tidlig involvering trolig også vil gi bedriften mer oversikt over læremålene. Det etterspørres mer bistand fra opplæringskontorene med

regelmessige møter med alle involverte parter (dvs. lærling, lærebedrifter og opplæringskontor). En lærebedrift uttrykker et ønske om å standardisere den faglige opplæringen, f.eks. ved hjelp av måleskjema og spørsmål til drøfting i de ulike fagtemaene.

Tre lærlinger har delt lærlingeplass mellom flere gårdsbruk. Også ved disse brukene uttrykker lærlingene at de er godt fornøyde og har varierte arbeidsoppgaver. En utfordring kan dog være at det blir flere fagansvarlige å forholde seg til, og at disse kan ha svært forskjellig rutiner og måter å lære bort arbeidet sitt på. Likedan peker samarbeidskonstellasjonene av lærebedrifter på administrative og pedagogiske utfordringer knyttet til både forventninger til lærlingen og måten den faglige oppfølgingen og læringen blir gjort på ved de ulike gårdsbrukene. Det kan se ut til at det er behov for regelmessige møter med alle de samarbeidende gårdene for å få dette til å fungere.

4.7 Sammenfatning

I Nordland forteller både skoler, opplæringskontor, lærebedrifter og ikke minst lærlingene selv om en opplæringsordning som er i ferd med å bli godt innarbeidet og som oppleves som positiv og god. Forholdet mellom læretid og Vg 3 landbruk i skole er, etter noe innledende uklarhet ved Marka, nå avklart, og begge naturbruksskolene mener lærlingeløp i stedet for skole gagnar en stor gruppe elever. Begge skolene vurderer forsøkslæreplanene som gode, bedre enn den opprinnelige læreplanen for landbruksfaget. Ved Kleiva ønsker en å erstatte Vg3 landbruk permanent med lærlingetid, mens en ved Marka ønsker lærlingetiden som en valgmulighet i tillegg til Vg 3 (slik en praktiserer det i dag). Begge skolene understreker imidlertid behovet for en revisjon av den faste læreplanen for landbruksfaget, med tanke på mer praktisk opplæring også i skolen etter at forsøket er slutt.

Man har til nå greid å rekruttere lærebedrifter slik at en dekker etterspørselen i Nordland, men dette har krevd en viss innsats og aktivt og oppsøkende arbeid fra opplæringskontor og fra skolene gjennom YFF-faget i Vg 2. I norddelen av fylket (Kleiva) opplever ikke Opplæringskontoret i Nordre Nordland at de har utfordringer med å rekruttere lærebedrifter. Fra skolen understrekes det at en hadde en tung start og måtte jobbe for å overbevise næringa om verdien av å ta inn lærling, men at dette nå har snudd og etterspørselen øker. I Helgeland har man også rekruttert mange lærebedrifter, men her er man spent på høsten 2018 med hele ni lærlinger en må finne plasser til.

Opplæringskontoret i Nordre Nordland kan sammenligne landbruket med 29 andre lærefag de jobber med, og de mener landbruk er like egnet som lærefag som de øvrige yrkesfagene. Den eneste utfordringen er en omfattende læreplan med vidt faglig spenn. Opplæringskontorene skreddersyr ulike typer faglige løsninger for lærlinger/lærebedrifter som ikke kan oppfylle alle læreplanens mål på eget bruk. Det kan være kurs, hospitering eller bruk av landbruksskolenes kompetanse. Lærlingene vi har fulgt fra skolebenken og over i arbeidslivet (lærlingekull 2015) har i stor grad vært fornøyd med tilbudet av kurs og faglig oppfølging også utenfor gårdsbruket.

De som startet i 2016 og 2017 gjør litt mer varierende vurderinger av dette. Noen lærebedrifter er flinke til å sende lærlinger på kurs, andre ikke. Flere lærebedrifter og lærlinger etterlyser en form for nettverk eller en arena for fylkets lærlinger og lærebedrifter, der en kan lære av hverandre, samkjøre kurs og opplæring og liknende.

Landbruksnæringa er udelte positive til at et lærlingeløp erstatter et tredje år i skole i landbruket. De ser det positive ved å få arbeidskraft som er mer praktisk kyndig og vant til å arbeide. Lærebedriftene er imidlertid litt usikre på det å skulle lære bort etter en læreplan, og om de gjør en god nok jobb. Det varierer også hvor bevisst man er på at lærlingen faktisk er i en opplæringsstilling, og ikke bare ekstra arbeidskraft. God opplæring og informasjon som inkluderer forventnings- og rolleavklaringer hos lærebedriftene i forkant av lærlingetiden synes derfor å være nødvendig for å få ordningen til å fungere optimalt. Lærebedriftene ønsker dessuten å kjenne lærlingene sine i god tid før læretiden starter. Dette kan også være positivt med tanke på å gjøre alle partnere godt kjent og forberedt på samarbeidet som venter dem.

Det generelle bildet av lærlingene i Nordland er at de trives godt og opplever å få god opplæring. Lærlingene føler seg sikre på at de ikke ville vært like rustet for arbeidslivet etter Vg 3 landbruk i skole, som det de er i dag. Det er for øvrig variasjoner mellom lærebedriftene. Det kan se ut til at større gårdsbruk er mindre marginale og har mer tid og ressurser til opplæring av lærlingene. Både lærlingene og fagansvarlige ved disse gårdsbrukene er mer fornøyde med ordningen sammenliknet med mindre gårdsbruk. Dette kan komme av at det er et større fagligmiljø på disse gårdene og lærlingene glir mer naturlig inn i den ordinære driften på gården.

Skolegårdsbrukene som lærebedrift oppleves som ulike av lærlinger i Finnmark og Nordland, og det ser ut til å handle om hvor tett integrert lærlingene er i det sosiale og faglige livet ved skolen. Å ha en tydelig kommunisert posisjon som faglig ansatt ved gårdsbruket (selv om det er en opplæringsstilling) er viktig for lærlingene. De som får mye ansvar, får delta på alt som skjer faglig ved skolen på linje med ansatte og elever, og i tillegg får sjansen til å lære bort til ting elevene ved skolen trives best. Fordi mange gårdsbruk er små og har begrenset økonomisk bæreevne og produksjon, vil det ofte være behov for å sette sammen samarbeidende konstellasjoner som har en lærling på deling. I Nordland har en høstet erfaringer med dette, og oppdaget noen utfordringer. Det er krevende å skulle koordinere og samstemme forventninger til lærlingen på ulike gårdsbruk, og kanskje får bare en av gårdbrukerne (fagansvarlig) direktekontakt med og støtte fra opplæringskontoret. Faste samarbeidsmøter og et bevisst forhold til god informasjonsflyt mellom deltakerne i samarbeidet er viktig.

5 BUSKERUD

Buskerud deltar aktivt i forsøksordningen med Rosthaug videregående skole avd. Buskerud. Opplæringssenteret for naturbruk i Buskerud er opplæringskontor for landbruk og gartnernæring, samt for skogfag og hestefag. Det er lagt ned mye ressurser i å informere om forsøket til organisasjoner og aktører i landbruksnæringen i Buskerud, samt å rekruttere og følge opp lærebedrifter. Tilbakemeldingene fra næringa er positive.

Fra den videregående skolen har det vært vektlagt at man mener at yrkesutdanningen innen landbruk- og gartnernæring ikke bør skille seg fra øvrige yrkesutdanninger, og slik sett følge et 2+2-løp. Utdanningen må målrettes i forhold til kompetansebehovet i næringa. Næringen ønsker å ta ansvar for å sikre dette gjennom en 2+2-ordning, på lik linje med andre næringer.

5.1 Videregående skole – landbruk- og gartnernæring

Ved oppstart av forsøket var det tilbud om naturbruk ved to videregående skoler i Buskerud, Ål videregående skole, avd. Lien og Rosthaug videregående skole. Naturbrukstilbudet ved Ål vgs ble nedlagt fra og med skoleåret 2016-17. Det er en lærekandidat med opplæringsavtale fra Ål vgs med i forsøket. Denne kandidaten er i siste året av avtalen. Lederen for Opplæringssenteret for naturbruk i Buskerud er også ansatt som lærer ved Rosthaug vgs.

I Buskerud har man siden 2015 tilbudt agronom- og gartnerutdanning med to år i skole og to år i lærebedrift som eneste modell – det har ikke vært tilbud om Vg 3 landbruk eller Vg3 gartnernæring i forsøksperioden.

5.2 Rekruttering av lærebedrifter

I Buskerud er ikke skolegårdsbruket godkjent som lærebedrift og kan ifølge informanten heller ikke godkjennes som lærebedrift, da skolegårdsbruket ikke har husdyr/produksjonsdyr.

«Det er et paradoks at skolegårdsbruket ikke kan godkjennes som lærebedrift».

Det er lagt ned mye ressurser i å informere om forsøket til organisasjoner og aktører i landbruksnæringen i Buskerud samt å rekruttere og følge opp lærebedrifter. I starten på forsøket var det mye oppsøkende virksomhet for å rekruttere lærebedrifter. Dette endrer seg, og lærebedrifter som har hatt lærlinger tar nå kontakt og spør etter ny lærling når læretiden for den

første er ute. Opplæringssenteret har etablert et stort nettverk av lærebedrifter, og kunne ifølge informanten enkelt plassert ut mange flere lærlinger.

5.3 Forsøkslæreplanene

Forsøkslæreplanene fungerer, men det er noen «hull» som ikke dekkes i lærebedriftene. Det er derfor behov for å tilby enkelte kurs for lærlingene for å sikre denne kompetanse. Dette gjelder f.eks. økonomi. Læreplanmålene dekkes ved at lærlingen arbeider i 2-3 lærebedrifter. Dette for å dekke målene knyttet til ulike produksjoner. Slike kurs for lærlingene fungerer som en viktig møteplass hvor de kan utveksle erfaringer. 2+2-modellen gir en ny dimensjon til utdanningen ved at det åpnes for nye muligheter og kombinasjoner. Eksempelvis jobber opplæringssenteret med å gi en som skal i læra deler av læretid på Island. Alle lærlinger i Buskerud dokumenterer i forhold til læreplanmål gjennom OLKWEB, som er et nettbasert verktøy for oppfølging, opplæring og administrasjon av lærlinger.

Informanten er opptatt av at Vg1 og Vg 2 må gjennomgås og målrettes med sikte på å klargjøre elevene til de skal i lære. Skolenes ansvar for å forberede elevene på læretiden må tydeliggjøres og det er behov for å standardisere læreplanene mer og målene må konkretiseres. Den teknologiske utviklingen krever en jevnlig oppdatering av læreplanene.

Gjeldende læreplaner gir for stort sprik i elevenes teorigrunnlag. Eksempelvis trekkes Yrkesfaglig fordypning (YFF) fram. Dette faget skal gi elevene mulighet for å fordype seg i et eller flere aktuelle lærefag og er slik sett et sentralt fag for elevenes forberedelse til læretida. Ved Rosthaug blir det fra høsten 2018 mulighet for elevene på Vg1 naturbruk og Vg2 landbruk og gartnerernæring å velge hund som yrkesfaglig fordypning.

5.4 Status for lærlinger 2015

Det var 6 som startet i lære høsten 2015, hvorav 5 i landbruk og en i gartnerernæringa. 4 av disse tok fagprøve og besto vår/sommer 2017, hvorav 3 innen landbruk og 1 innen gartnerfaget.

En av lærlingene sluttet halvvegs. Vedkommende følte at det var feil næring og går nå på TIP (Teknikk og industriell produksjon). Den andre gjorde omvalg og er nå i Danmark og tar en utdanning rettet mot reptiler. Ingen av disse er dermed «ute av skolen». Alle 4 som besto fagprøven arbeider nå i næringa.

De første lærlingene er gjennomgående fornøyd med læretida, men noe kritiske til forberedelsene til læretida gjennom tilbudet ved Vg 1 og Vg 2. En årsak som nevnes, er at forsøket først kom i gang da de startet opp i Vg2. Samtidig nevnes at undervisningsinnholdet i Vg 1 og Vg 2 sannsynligvis er mer målrettet i forhold til et 2+2-løp nå.

Lærlingene gir klare tilbakemeldinger på at utbytte av læring i lærebedrift ved praktisk arbeid er veldig verdifullt, og det understrekes at tilsvarende læring ikke er mulig å oppnå gjennom en teoretisk tilnærming. «Bare det å følge plantene gjennom året er verdifullt i forhold til læring. Det å lese om det gir ikke samme utbytte», er eksempel på utsagn fra en lærling.

5.5 Sammenfatning

Forsøket har hatt stor oppslutning i Buskerud, aktørene har samarbeidet godt og resultatene er gode. «Rett mann på rett plass!», trekkes fram som en sentral årsak for at man har nådd dit man er i dag i Buskerud. Rollen som Opplæringssenteret ved leder har tatt trekkes fram som helt avgjørende. Det nevnes også at engasjementet og arbeidsinnsatsen som har vært lagt ned har vært betydelig. Sårbarheten er også tydelig, da mye er knyttet opp mot en person.

Både Opplæringssenteret og skolen trekker fram at det er uheldig at forsøksperioden ikke kan løpe fram til en beslutning skal tas. Det er særlig to årsaker som trekkes fram i debatten; 1) Elevene som startet på Vg1 høsten 2017 får ikke tilbud om lære høsten 2019, noe elevene er negative til, og 2) det betydelige arbeidet som er lagt ned i å bygge nettverk og rekruttere lærebedrifter vil ikke holdes ved like i perioden fra høsten 2019, da ingen elever skal i lære før Udir tar en beslutning om en skal innføre 2+2-løp for landbruk- og gartner næring. Når det kan skje er uvisst, men informantene frykter at det tidligst kan skje for kullet som starter på Vg1 høsten 2021 og som evt. skal i lære høst 2023.

Lokale bondelag har vært positive til forsøket, og de har vært en sentral samarbeidspartner i prosjektet. Tilbakemeldingene fra næringa er positive. De ønsker å bidra til opplæringen og skape gode agronomer. Det er ikke problemer med å rekruttere lærebedrifter og tilbakemeldingen er at det ikke hadde vært problem å utplassere ytterligere 10 lærlinger.

6 VESTFOLD

Vestfold deltar aktivt i forsøksordningen med Melsom vgs. og Gjennestad vgs. Vestfold landbruks tjenester (VLT) er opplæringskontor, mens Opplæringssenteret for naturbruk i Buskerud også er godkjent i Vestfold. Det er et gjensidig og godt samarbeid mellom fylket, skolene, opplæringskontorene og næringene.

6.1 De videregående skolene

Ved Gjennestad og Melsom har en hele tiden hatt en svært positiv holdning til forsøksordningen. En har sett den som en mulighet til å bedre rekrutteringen til landbruks- og gartnerfagene, og til å gi elever og lærlinger en kompetanse som er bedre tilpasset næringenes behov. Skolene har bidratt aktivt til at forsøksordningen har blitt vellykket.

Gjennestad videregående skole har lange tradisjoner som gartnerskole og har vært regnet som en av landets fremste i så måte. Skolen er en privat internatskole eid av Normisjon. Skolen har i dag et bredt studietilbud med flere yrkesfaglige tilbud samt studiespesialisering. Over en del år har rekrutteringen til gartnerfaget vært synkende og ledelsen ved skolen så det som avgjørende å prøve ut en mer praksisbasert form for utdanning. En så Vg 3 gartnerfag som en for teoretisk og lite hensiktsmessig måte å utdanne framtidens gartnere på. En lærlingeordning innen gartnerfaget ble vurdert som den beste måten å utdanne gartnere på. Skolens erfaringer med forsøksordningen har styrket ledelsens tro på at et lærlingeløp for gartnere er den absolutt beste utdanningsformen. Det har vært lett å finne læreplaner i bedriftene, for lærlingene å spesialisere seg og å finne jobb etter endt læretid.

Skolen har brukt forsøkslæreplanen i Vg 2 landbruk og gartnerfag til å forberede elevene på å bli lærlinger. Yrkesfaglig fordypning har vært spesielt egnet til dette, elevene har her fått møte lærebedriftene og etter hvert funnet sine lærebedrifter. Dette har vært viktig både for elevene og bedriftene. I september 2017 var det 16 løpende kontrakter i gartnerfaget i Vestfold og de første tre gartnerne tok sine fagbrev i 2017. Våren 2017 var det lav søkning til Vg 2 landbruk og gartnerfag, og skolen besluttet å ikke gi dette tilbudet for skoleåret 2017/18.

Vestfold fylkeskommune søkte i 2017 Kunnskapsdepartementet om å få forlenget forsøksperioden slik at en kunne tilby lærlingeløp for de som startet i Vg 1 naturbruk høsten 2017 og for seinere kull. Kunnskapsdepartementet avslo søknaden, noe som betyr at kullene fra og med Vg 2 landbruk og gartner med oppstart høsten 2018 skal tilbake til Vg 3 landbruk eller Vg 3

gartnernæring i skole. Gjennestad vgs har tatt departementets beslutning til etterretning. Etter samtaler med nasjonale representanter for gartnernæringa kom en fram til at skolen ikke ønsker å tilby Vg 3 gartnernæring, hverken på kort eller lang sikt. Skolen tilbyr derfor ikke Vg 2 landbruk og gartnernæring med oppstart høsten 2018. Skolen og næringa er tydelige på at de vil ha en permanent lærlingeordning for gartnere. Det vil inntil videre ikke tilbys gartnerutdanning ved Gjennestad vgs. Skolen vil avvente endelig beslutning fra Kunnskapsdepartementet om framtidig gartnerutdanning. De håper at en slik beslutning kan tas så raskt som mulig. Hvis departementet beslutter at gartnerutdanningen skal (eller kan) bygge på en lærlingeordning vil skolen og næringa sette alt inn på å få den etablert som fort som mulig, basert på de gode erfaringene en har med forsøksordningen. Alternativt vil det ikke lenger bli gartnerutdanning på Gjennestad vgs.

Lærere og ledelsen ved **Melsom videregående skole** har meget gode erfaringer med forsøket. Melsom rekrutterer elever fra hele Vestfold med ulik bakgrunn. Elevene har interesse for natur, miljø og ulike typer dyr. Melsom vgs har inneværende skoleår (2017/18) 39 elever på Vg1 naturbruk. Av disse har 6 elever valgt yrkesfaglig fordypning landbruk. Flere av disse elevene har et ønske om fagbrev. På Vg 2 har Melsom vgs 9 elever som har yrkesfaglig fordypning landbruk. Av disse har 6 elever skrevet lærlingekontrakt i landbruksfaget.

Melsom har et godt samarbeid med lærebedriftene, Vestfold landbrukstjeneste og Vestfold bondelag. Gjennom forsøksperioden har skole, opplæringskontor og lærebedrifter etablert gode samarbeidsarenaer. Melsom vgs har en koordinator for yrkesfaglig fordypning som også er ansvarlig for formidling av læreplasser og oppfølging av praksisverter. Der skolen ikke kan gi bred nok praktisk erfaring, har en fått til et godt samarbeid med praksisverter og VLT. Sammen planlegger de elevens kompetanse utfra praksisvertens og den fremtidige lærlingebedriftens behov. Eksempelvis praktisk HMS kurs på 12 timer, opplæring i varme arbeider, maskinførerbevis, truckførerbevis, autorisasjonskurs innen plantevern.

En representant for ledelsen ved Melsom vgs. oppsummerer situasjonen slik:

Landbruksnæringa i Vestfold har tatt imot tilbudet om lærlinger på en utrolig flott måte, dette kan vi i fra Melsom sin side ikke få understreket nok. I tillegg har vi fra skolens side opprettet en YFF-koordinator som har bedret kontakten med næringslivet.

Før forsøksordningen ble iverksatt var samarbeidet med praksisverter mer ensidig, hvor skolens behov for utplassering var utgangspunktet. Samarbeidet med næringa handlet i stor grad om hvordan elevene fungerte i praksis og i mindre grad i hvilken opplæring elevene skulle få ut i fra praksisvertens kompetansebehov. Bedriftene gir en bredere praksisopplæring enn det elevene kan få på skolen. Skolen har eksempelvis et moderne melkerobotfjøs, men ingen grisebesetning. Lærlingene får tilbud om fast jobb etter fagbrevet. I tiden de går på skolen får flere deltidsjobber som avløsere.

6.2 Opplæringskontoret

Vestfold landbrukstjenester (VLT) er opplæringskontor for lærlingeordningen. Daglig leder for VLT har siden 2014 vært sentral i arbeidet med å etablere og drifte forsøksordningen i Vestfold. VLT startet med 4 lærlinger innen landbruksfag og 4 i gartnerfag i 2015. Det var 1 lærling i landbruksfag som sluttet høsten 2015 pga feilvalg, mens 3 tok fagbrev 2017. I gartnerfag var det 1 lærling som hevet kontrakten pga. sykdom desember 2017, mens 3 tok fagbrev innen august 2017 ifølge VLT.

Så langt har VLT rekruttert 20 lærebedrifter innen landbruk og 14 innen gartnerfaget. De første lærebedriftene er nå ferdige med sine første lærlinger, og flere av dem ønsker ny lærling. Daglig leder synes det er trist at Kunnskapsdepartementet sa nei til å fortsette forsøksordningen. Det betyr at en ikke kan høste fullt ut av de gode erfaringene en har med forsøksordningen. Bedrifter innenfor landbruk- og gartnerfag i Rogaland, Telemark, Hordaland og Østfold har kontaktet VLT for å høre hvordan de kan få etablert en tilsvarende lærlingeordning.

Daglig leder poengterer at det er krevende å være opplæringskontor. Lærlingene møter en rekke ulike utfordringer som VLT etter beste evne må ta tak i. VLT har månedlige møter med de andre opplæringskontorene i Vestfold og inntrykket er at lærlinger innen gartner og landbruk møter akkurat de samme utfordringer som innen de andre yrkesfagene. Selv om innstillingen kan være positiv, så er det uvant for mange å stå i en hel dags arbeid. En må rett og slett orke det. VLT må hele tiden rekruttere nye lærebedrifter. Det er noe arbeid, men det går lettere nå enn til å begynne med. Det skyldes at mange lærebedrifter har gode erfaringer. De bedriftene som vil ha sin andre lærling vil nå være bedre orienterte om lærlingen enn hva tilfellet var da de fikk sin første lærling. VLT er nå i større grad involvert i samtaler mellom skolene og PPT/OT når det gjelder enkeltelever enn hva tilfellet var til å begynne med. Dette er helt nødvendig for at VLT i samarbeid med lærebedriftene skal finne gode løsninger for lærlingene. I samarbeid med fylkeskommunen og andre er det nå etablert gode rutiner for oppfølging, slik at det for eksempel kan søkes ekstra midler til enkelte lærlinger for at lærebedriftene kan få tilført ressurser. En er helt avhengig av at lærlingene har interesse for fagene. Har de interessen kan det kompensere for manglende kunnskap når de går inn i læretiden. VLT mener skolene er på vei til å lykkes med å tilpasse Vg 2 landbruk og gartnerfag til et lærlingeløp, ikke minst ved at Vg 2-elevene får praksis i de bedriftene der de kan få lære plass.

VLT har et kurstilbud for lærlingene som etter hvert har funnet sin form, selv om det fortsatt kan bli mindre endringer og nye behov. Våren 2018 tilbys 9 kurs inkludert maskinførerkurs, truckførerkurs, økonomi, plantevern og hageplanlegging. De som vil kan få med seg mange kurs. VLT sender også lærlinger på kurs i andre fylker. På mange områder står kurstilbudet ikke tilbake for det elevene får med Vg 3 landbruk. Et unntak kan være økonomi og driftsledelse. Lærlingene får først praksis og deretter teori, noe som er i tråd med pedagogikken for yrkesfag.

6.3 Sammenfatning

Forsøket har hatt stor oppslutning i Vestfold, aktørene har samarbeidet godt og resultatene er gode. At fylket fikk nei på sin søknad om å forlenge forsøksperioden preger dagens diskusjoner. Kunnskapsdepartementets beslutning tas til etterretning. Samtidig opplever sentrale personer at de har jobbet veldig mye for å etablere forsøksordningen og lyktes med det, men at dette arbeidet nå et stykke på vei er forgjeves. De gode effektene av forsøksordningen har enda ikke materialisert seg før ordningen i beste fall blir satt på vent noen år. Hvilken nasjonal modell som velges er høyst usikkert, og når dette valget tas er også usikkert. Denne situasjonen har medført at på kort sikt vil rekrutteringen til gartner og agronom utdanningene gå ned i Vestfold. Gjennestad tilbyr ikke Vg 2 landbruk og gartnerernæring høsten 2018, da de ikke anser Vg 3 gartnerernæring å være et hensiktsmessig utdanningstilbud. På Melsom er de per i dag usikre på om de vil få nok elever til å starte Vg 3 landbruk høsten 2019.

I Vestfold har en hele tiden hatt et godt samarbeid med næringa og ikke minst Vestfold Bondelag, samtidig som en er klar over at Norges Bondelag sentralt har vært motstander av en 2+2 modell i landbruksutdanningen.

7 ERFARINGER SÅ LANGT

I det følgende vil vi drøfte erfaringer og status i prosjektet med utgangspunkt i målene for forsøksordningen, slik disse ble oppsummert i oppdragsbeskrivelsen fra ØF/TfoU til Udir april 2015 (Tabell 2).

Tabell 2. Mål for forsøksordningen. Fra projektskisse april 2015.

Rekruttering	Kvalitet	Gjennomføring/antall fagbrev
Har forsøket -økt rekrutteringen til agronom og gartnerutdanningen? -bidratt til å heve utdanningenes status? -bidratt til å gi elevene økt motivasjon for utdanningen?	Har forsøket ført til økt kvalitet i agronom og gartnerutdanningen (bedre og mer tilpasset kunnskap og kompetanse)? Hvordan har forsøket påvirket eksempelvis elevenes kunnskap og kompetanse? Har det gjort kandidatene bedre rustet for arbeidslivet? Har utdanningen blitt mer målrettet i forhold til næringas behov? Hvordan er samarbeidet med bedrifter/bransjer om læreplasser? Hvilke erfaringer er gjort med forsøkslæreplanene, særlig de valgfrie programfagene?	Har forsøket økt gjennomføringen på agronom og gartner? Hvor mange har oppnådd fagbrev?

Rekruttering

Som vist i Tabell 1 så har antall elever på Vg 2 landbruk og gartner næring samlet i de fire fylkene ligget stabilt på 63-69 de sist tre skoleårene, men det har vært variasjoner i antall elever fra skole til skole og fra år til år. Få elever på Vg 2 landbruk og gartner næring ett år gir færre lærlinger neste år. Vi tror det er for tidlig å trekke konklusjoner om hvorvidt forsøksordningen har gitt en økt rekruttering til landbruks- og gartnerutdanningen. De gode erfaringene med forsøksordningen som rapporteres fra fylkene har virket for kort tid til at en kan se positive effekter på rekruttering. I 2017 har de første lærlingene tatt fagbrev og de er meget positive til lærlingeordningen. De vil bli gode ambassadører for

lærlingeordningen, men så langt er de få og erfaringene er lite kjent for et bredere publikum.

Hevet status for utdanningen

Neste spørsmål er om forsøksordningen har bidratt til å heve utdanningenes status. Det er vanskelig å måle og kvantifisere status og endringer i status for et utdanningsløp. Vurderinga av en utdanningsstatus vil kunne variere mellom ulike grupper. Det er også sannsynlig at det å endre en status skjer langsomt, fordi det tar tid før arbeidsmarkedet blir kjent med lærlingeordningen og lærlingenes kompetanse. Dette kan bety at økt etterspørsel etter kandidater med fagbrev først vil kunne komme etter noe tid. Noen av effektene av dette forsøket vil neppe være målbare før etter 2020.

I denne evalueringen har vi operasjonalisert heving av status som:

- Økt rekruttering til agronom- og gartnerutdanninga
- Elevenes vurdering av utdanningen og dens status
- Landbruket og gartnernæringas syn på utdanningen i forhold til faktisk kompetansekrav i næringa
- I hvilken grad ferdige kandidater med fagbrev rekrutteres inn i næringa

Elevenes og utdanningssøkernes oppfatning av utdanningens status kan til en viss grad gjenspeiles i rekrutteringen til utdanningen. Som vi har vist, kan en ikke se en samlet økning i søkningen til Vg 2 landbruk og gartnernæring i forsøksfylkene i forsøksperioden. Med et såpass lite tallmateriale gir endringer i tilbud ved enkeltskoler ett år store utslag. Det er derfor ikke mulig å trekke sikre konklusjoner.

Lærlingene er gjennomgående positive til at utdanningen nå følger 2+2-modellen, og at de får gjennomføre læretid i stedet for et siste år i skole. De har stor tro på at et lærlingeløp gjør de mer relevante, bedre forberedt og mer kvalifisert for arbeid i landbruks- og gartnernæringa. Fornøyde lærlinger vil bidra til å framsnakke lærlingeordningen overfor ungdom som skal velge videregående utdanning.

Landbruks- og gartnernæringa er meget positive til forsøksordningen, selv om det i enkelte fylker var skepsis før forsøket startet opp. I lærebedriftene er man entydig overbevist om at det utdannes bedre kandidater til landbruk og gartnernæring gjennom 2+2-modellen enn gjennom treårig skolegang. Næringa deler lærlingenes oppfatning av at arbeidskraften som utdannes er mer relevant og kompetent etter to år i lære. To av tre ferdig utdannede fagarbeidere er i dag i jobb i landbruket eller gartnernæringen, noe som også tilsier at utdanningen deres oppleves som relevant og god. I Vestfold stilles det som rapportert spørsmål ved om landbruksutdanning med tre år i skole i det hele tatt er en hensiktsmessig utdanning for mange elever. Det er en klar oppfatning om at et fagbrev vil øke utdanningens status.

Gitt de positive erfaringene så langt med forsøksordningen mener vi forsøksordningen vil bidra til å heve landbruks- og gartnerutdanningenes status i landbruket og gartnernæringa. Hvorvidt denne økte statusen i næringa også fører til økt søkning til naturbruk og agronom- og gartnerutdanning blant ungdom er et mer åpent spørsmål.

Kvalitet

Et sentralt spørsmål er om forsøksordningen har ført til økt kvalitet i landbruk og gartnerutdanningen. Informantene i alle fylkene er tydelige på at relevansen av utdanningen for landbruksnæringa og forberedelsen av elevene/lærlingene for jobb i næringa har blitt mye bedre. Utdanningen treffer bedre kravene majoriteten av elevene møter «her og nå» etter at de tar fagbrev som 19-20-åring. De er mer vant til praktisk og fysisk arbeid – både å stå i det over tid og det «handlaget» og den praktiske erfaringen som trengs. Landbruksnæringa er svært positiv til å få fagarbeidere som arbeidskraft, og viser i de fleste fylker (et visst unntak for Finnmark) stor vilje til å bidra gjennom å ta inn lærlinger.

Spørsmålet om forsøksordningen har ført til mer kvalitet i utdanningen er operasjonalisert ved et sett av mer konkrete spørsmål.

- Hvordan har forsøksordningen påvirket elevenes/lærlingenes kunnskap og kompetanse?

Lærlingene selv er overbevist om at de er mer relevante for arbeidsmarkedet og har mer «matnyttig» praktisk kompetanse etter to år som lærlinger enn ett år i skole. Forsøksordningen har først og fremst påvirket lærlingenes kunnskap og kompetanse ved at de har en mye mer omfattende praktisk kompetanse enn elever i Vg 3 landbruk eller gartnernæring. Ikke bare er praksisen mer omfattende i tid, vi har nærmest uten unntak fått kommentarer på at praksisen er kvalitetsmessig bedre. Lærlingene har fått mer selvstendige arbeidsoppgaver enn hva tilfellet ofte er på skolene. Det er eksempler på at lærlinger fungerer som arbeidsledere i større gartnerbedrifter. Lærer- eller instruktørtettheten er lavere i lærebedriftene enn hva tilfellet er i skolene. Lærlingene er med når lærebedriftene har møter med rådgivere fra for eksempel Tine (melkeproduksjon), Nortura (svin, storfe, kylling) eller Gartnerhallen (frukt, grønt). Lærlingene gjør et praktisk tiltak, for eksempel gjødsler en åker, de ser resultatet etterpå og lærer av det. Lærebedriftene har gjennomgående mer moderne utstyr enn skolene. Det gjelder innen husdyrproduksjon med for eksempel melkerobot og innen spesialiserte planteproduksjoner som grønnsaker, blomster, korn, og poteter. En av våre informanter påpekte at lærlingene får jobbe med «de beste av de beste» bedriftene. Selv om det finnes noen eksempler på lærebedrifter som kan gjøre en bedre jobb med lærlingene, så er det store bildet i tråd med vår informants oppfatning.

Når det gjelder planteproduksjon er det viktig å være klar over de naturgitte begrensningene som reduserer mulighetene for å drive praktisk opplæring i skole. Elevene kan være med på våronn i mai (i Sør-Norge), men juni, juli og august er de sentrale månedene for planteproduksjon. I juni er elever og lærere opptatt med eksamen før de tar sommerferie. Etter skolestart i august er det en kort periode der elevene kan være med på innhøstning, men elevene får en mangelfull praktisk opplæring i oppfølging av plantene gjennom vekstsesongen. En god oppfølging gjennom sommeren har avgjørende betydning for resultatene i planteproduksjon. I lærlingeordningen kan lærlingen følge veksten på jordene og være med og vurdere og gjennomføre tiltak som gjødsling, vanning, luking og sprøyting. At lærlingene får praksis i å gjennomføre tiltak gjennom hele vekstsesongen gir dem et bedre utgangspunkt for å drive planteproduksjon etter avlagt fagprøve enn en skolebasert opplæring.

- Spørsmålene om hvorvidt forsøksordningen har gjort elevene/lærlingene bedre rustet til arbeidslivet og om utdanningen har blitt mer målrettet i forhold til næringas behov kan diskuteres i sammenheng.

Som påpekt over har elevene en mye mer omfattende praksisopplæring, som gjør de bedre i stand til praktisk arbeid innen landbruket og gartnernæringen.

Opplæringskontorene har utviklet et kurstilbud som gir opplæring i temaer som gjødselplanlegging, foringsplaner, helse miljø og sikkerhet og økonomi i læretiden. De lærlingene som tar mange kurs får et teoretisk kunnskapsnivå som trolig ikke ligger langt bak de som tar Vg 3 i skole. Lærlingene får en praksisbasert teoriundervisning, de starter med praksis, ser at de behøver å forstå teorien bak og får noe av teorien presentert på kurs. Altså en praksisbasert innlæring supplert av teori i tråd med yrkesfagenes pedagogikk.

Et sentralt argument for et 2+2-løp er at lærlingene læres opp av næringa selv – næringa bidrar selv inn og tar et samfunnsansvar i forhold til opplæring. Et annet er at et skolegårdbruk aldri vil klare å være oppdatert i forhold til utstyrs- og teknologifronten. Når det gjelder praksis vil også et lærlingeløp gi et annet innhold enn hva som er mulig på skole. Samarbeidet med bedrifter og bransjer om læreplasser er godt. Høsten 2017 var det rekruttert omlag 80 bedrifter i de fire fylkene. Vi ser den gode responsen fra næringene som en indikator på at de er reelt interessert i lærlinger. Vi ser også at noen av de som avla fagprøve i 2017 fortsetter i lærebedriftene som ordinære ansatte. Antakelser i forkant av forsøksordningen om at det ville være vanskelig å rekruttere lærebedrifter har ikke slått til. Tvert imot har stadig flere bedrifter sett det som en positiv mulighet å ta inn lærlinger. Et unntak er Finnmark der bedriftene har sett læreplanen som for omfattende til at de kan ta på seg ansvaret for lærlinger. I stedet har skolegårdsbruket ved Tana vgs. tatt en slik rolle, samtidig med at elevene kan hospitere på gårdsbruk.

Fra Nordland påpekes det at læreplanen er for omfattende, men det har til nå ikke medført problemer med å rekruttere bedrifter. Det skal legges til at det har krevd en iherdig innsats fra opplæringskontorene å gjøre forsøksordningen kjent. Det har blitt opprettet nye møteplasser mellom skoler, bedrifter og kommende lærlinger for koble lærlinger med bedrifter.

Som vi påpekte innledningsvis i denne rapporten har opplæringskontorer i Nordland, Buskerud og Vestfold klarte å krysse institusjonelle barrierer mellom videregående skoler, næringene og rollen som opplæringskontor. Dette er i tråd med funn i en studie av opplæringskontorenes rolle etter kvalitetsreformen (Buland m.fl. 2011). Rapporten konkluderer med at opplæringskontorenes rolle er blitt viktigere som følge av kvalitetsreformen. Opplæringskontorene beskrives som koordinatore mellom interesser i et styringssystem. Samtidig er det nødvendig å se hvordan nettverksrelasjonene mellom skoler, fylkeskommuner, bedrifter og opplæringskontor kan fungere som rammeverk for utviklingsarbeid (Buland m.fl. s. 150, 2011). Fylkenes valg av landbrukstjenester som opplæringskontor i forsøksordningen for landbruk og gartner næring har slått positivt ut, landbrukstjenestene har klart å forene ulike interesser gjennom nettverksarbeid. Vi ser også at etablerte opplæringskontor har fylt sin nye rolle som opplæringskontor for landbruksutdanningen.

- Hvilke erfaringer er gjort med forsøkslæreplanene?

Blant våre informanter trekker noen fram at en del av de teoretisk tyngre driftsledelsesfagene i Vg 3 landbruk godt kan tas ut av læreplanene eller endres/forenkles betydelig, siden disse tjenestene i stor grad kjøpes eksternt av dagens gårdbrukere. Informantene er da bevisst at man prioriterer ned noen kvaliteter ved utdanningen, som evnen til selvstendig driftsledelse eller å drive egen bedrift. De peker på at dette sjelden er aktuelt for elever/lærlinger før om en del år. En «mesterutdanning» eller fagskole foreslås for disse, som kan tas den dagen det blir aktuelt og supplere fagarbeiderutdanningen. Informantene som framholder dette synet begrunner det med at i dag har ungdom flest lite erfaring med å stå i praktisk, fysisk arbeid (f. eks det å holde ut lange, krevende arbeidsdager i onner og ellers når forholdene krever det). De mener verdien av å lære seg dette gjennom læretida er stor, og at læretid gir langt bedre forhold for dette enn Vg 3 i skole. Akkurat dette er det stor enighet om, og selv ved landbruksskolen der en vil beholde Vg 3 landbruk i skole ønsker en å justere på læreplanene for å få inn mer praktisk arbeid. Ved Mosjøen vgs., avdeling Marka, legger en stor vekt på å beholde agronomutdanningen med sitt relativt teoritunge Vg 3. De ser dette som et viktig tilbud for de elevene som er rustet og motivert for det, samtidig som de ønsker fagarbeider/lærlingeløpet som en mulighet for andre med andre forutsetninger. Ved Marka mener en at kvaliteter en vinner gjennom lærlingetida når det gjelder praktiske erfaring og relevans for

arbeidsmarkedet i landbruket, går på bekostning av kvaliteter som eleven trenger om han/hun skal drive egen gård. Samtidig har vi rapporter på lærlinger i andre fylker som følger et omfattende kurstilbud som neppe ligger særlig langt unna hva som gis i Vg 3 skole. Lærlingeutdanningen tiltrekker seg også teoristerke ungdommer.

Gjennomføring

I følge Skoleporten⁷ skal lærlinger deles inn i fire kategorier:

- Oppnådd fag-/svennebrev er andelen lærlinger som har bestått fag- eller svenneprøven.
- Fortsatt i lære er andelen av lærlingene som fremdeles får opplæring som lærling ved måletidspunktet.
- Fullført læretid, men ikke oppnådd fagbrev er personer som har fullført hele læretiden, men som ikke har gått opp til og bestått fag- eller svenneprøven.
- Ute av lære uten å ha fullført er andelen av lærlingene som ved måletidspunktet verken har oppnådd fagbrev, fullført læretiden eller befinner seg i lære.

De første som startet som lærlinger innenfor forsøksordningen startet i august/september 2015 og tilhører derfor 2015-kullet⁸. På måletidspunktet 5. september 2017 var status til dette kullet som beskrevet i Tabell 3.

Tabell 3. Status for 2015 kullet av lærlinger. Kilde: Fylkenes rapporter til Udir og opplæringskontorene.

Status pr. 5.september 2017	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
Antall som startet lærekontrakt 2015	1	7	6	8	22
Oppnådd fagbrev	1	5	2	7***	15
Herav fagbrev som gartner			1	1	2
Kompetanseprøve		1	1*		2
Fortsatt i lære			1		1
Fullført læretid, men ikke bestått fagprøve					
Ute av lære		1**	2	1	4

*Kompetanseprøve som gartner i Buskerud,

** Gikk over til Vg3 landbruk,

*** To til fikk fagbrev som gartner etter 5. september

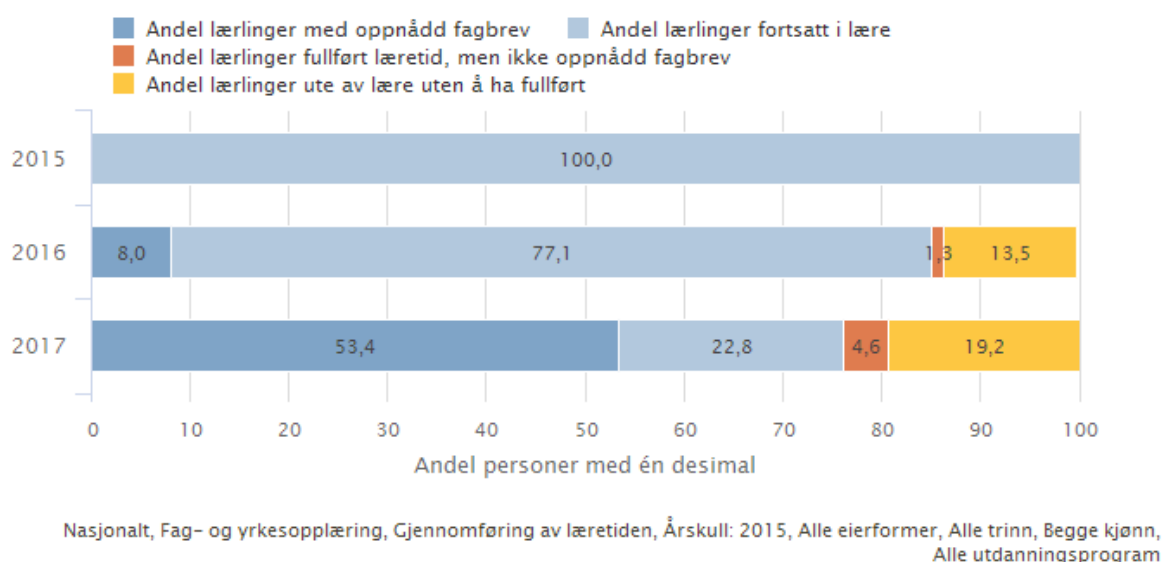
7

<https://skoleporten.udir.no/rapportvisning/rapportvisning/veiledning?rapportid=76&diagraminstansid=41&nhetsid=00&vurderingsomrade=37&underomrade=53&skoletype=6&program=--&oversikttypeid=0&fordeling=2&diagramtype=10&skoletypemenuid=2&kanviseprikking=0&utdanningstype=--&barevisoffentligedata=True>

⁸ 2015-kullet består i henhold til UDIRs definisjon av de som startet lærekontrakten sin i tidsrommet 1. oktober 2014 til 30. september 2015.

Foreløpig er det små tall når det gjelder de som har avsluttet sin læretid i forsøksordningen. Så langt har altså 15 av 22 avlagt fagbrev og 1 har fullført kompetanseprøve. I følge Udirs tall for 2012-kullet for hele Norge og alle program hadde 53 prosent avlagt fagprøve i 2014⁹. Etter fire år er tallet omkring 80 prosent. I Figur 1 under er tallene for hele 2015-kullet presentert.

Figur 1. Læringer 2015-kullet, hele landet, all fag- og yrkesopplæring.

Kilde: Udir, lastet ned 5. mars 2017.

Tilsvarende tall for 2015-kullet innen naturbruk viser at 50,9 prosent hadde oppnådd fagbrev i 2017. Når en ser disse nasjonale tallene i forhold til at 15 av de 22 (68 prosent) som inngikk lærekontrakt i 2015 oppnådde fagbrev i 2017, gir det en høy gjennomføringsgrad i forsøksordningens *første* årskull. Dette indikerer at læringer, lærebedrifter og opplæringskontor har jobbet meget godt. I et forsøksprosjekt vil det være et element av usikkerhet og enkelte læringer har innimellom hatt en følelse av at «veien blir til mens vi går». Samtidig har det vært en entusiasme hos mange som har bidratt avgjørende til at lærlingeordningen innen landbruk og gartner nå er etablert. Så blir det spennende å følge utviklingen i gjennomføringsgraden i årene som kommer.

Hva gjør de ferdige kandidatene?

Forholdet mellom en fag- og yrkesutdanning og næringa den skal utdanne fagfolk til er beskrevet som avgjørende for å få til en god yrkesutdanning (Høst og Skålholt 2013). Tidligere undersøkelser har vist at det har vært en problematisk kobling mellom landbruksutdanninga og landbruksnæringa. Blant de som gikk på Vg 2 landbruk og gartneri i 2007/2008 jobbet bare 14 prosent i primærnæringene fem år seinere. Videre

⁹ <https://skoleporten.udir.no/rapportvisning/fag-og-yrkesopplaering/gjennomfoering/gjennomfoering-av-laeretiden/nasjonalt?enhetsid=00&vurderingsomrade=37&underomrade=53&skoletype=6&skoletypemenuid=2&sammenstilling=1>

fant en at 27 prosent av alle som jobbet i jordbruket og kom fra naturbruksprogrammene ikke hadde fullført videregående etter fem år (Sæther et al 2014). Det er ved flere anledninger påpekt at det går mange år fra en person avslutter videregående utdanning innen landbruk til vedkommende overtar gårdsbruk. Det kan anslås en periode på 10-20 år som typisk der noen overtar rett etter videregående, mens andre rekker å bli 50 år før de overtar gården. Dette har medført at voksenagronomutdanninga har blitt populær og en videre utvikling og formalisering av denne utdanninga diskuteres (Haugum m. fl. 2017).

På denne bakgrunn blir det viktig å få informasjon om hva de ferdige kandidatene fra lærlingeordningen arbeider med, eventuelt om de utdanner seg videre. Tabell 4 gir en oversikt over hva de 15 kandidatene om avla fagprøve i 2017 i dag arbeider med.

Tabell 4. Oversikt over hva de som avla fagprøve pr. 5. september 2017 arbeider med våren 2018.

	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
Oppnådd fagbrev pr 5. september i 2017	1	5	2	7	15
Selvstendig bonde				2*	2
Ansatt innen gartner/landbruk	1	2	2	3	8
Ansatt innen maskin/anlegg		2			2
Videreutdanning					
I Forsvaret		1			1
Ukjent/ ikke oppgitt				2	2

*En person tar Vg 4 påbygg samtidig som han er selvstendig bonde.

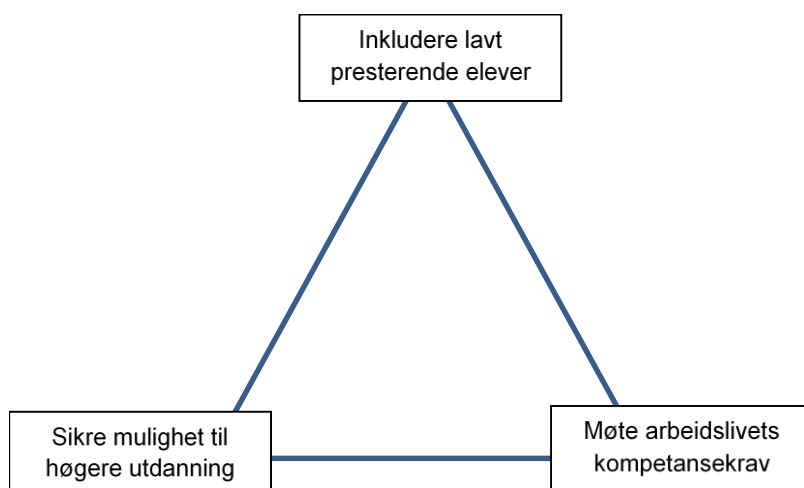
Kilder: Opplæringskontorene, intervjuer

Så langt er det veldig små tall vi har å gjøre med, men tallgrunnlaget blir bedre etter hvert som forsøksordningen nærmer seg sin avslutning.

Avsluttende kommentarer

Norsk yrkesopplæringen har en tredelt målsetting som Stene, Haugset & Iversen (2014) har illustrert i form av et triangel av overordnede målsettinger (Figur 2). Tilførsel av kvalifisert arbeidskraft til yrkes- og arbeidsliv, inkludering av elever med svake skoleprestasjoner og sosial utjevning forstått som stor fleksibilitet for elevene når det gjelder bytte av utdanningsretning, samt innpass i høyere utdanning.

Figur 2. Måltriangel for yrkesutdanningen.

Kilde: Stene et al. 2014.

Måltriangelet illustrerer spenningsfeltet hvor hensynet til inkludering av svakt presterende elever, yrkeslivets behov for kompetent og kvalifisert arbeidskraft og den enkelte elevs framtidsmuligheter og fleksibilitet i form av adgang til høyere utdanning skal varetas. For en bredere drøfting av disse spørsmålene knyttet til landbruks- og gartnerutdanningen henvises det til en rapport som ble levert Landbruks- og matdepartementet vinteren 2014 (Sæther et al 2014). Her vil begrense oss til å påpeke at basert på de *foreløpige* funnene i forsøksordningen kan den bidra til at landbruks- og gartnerutdanningen i større grad møter to av de sentrale målene, å inkludere lavt presterende elever og å møte arbeidslivets kompetansekrav. Forsøksordningen bidrar i seg selv ikke til å sikre rekruttering til høyere utdanning, men tilbudet om Vg 4 påbygg gir innpass i høyere utdanning for de som tar fagbrev. Studenter med fagbrev har både en god teoretisk utdanning, i tillegg har de en meget sterk praktisk utdanning. Slik sett har de en unik kompetanse.

Avslutningsvis vil vi oppsummere mønstre vi mener å kunne identifisere basert på de erfaringene som så langt er gjort innen forsøket med lærlingeordning 2+2 innen landbruk og gartnerfagene:

- Kvaliteten i utdanningen i betydningen å møte arbeidslivets behov er økt, og det synes å være en smidig overgang mellom læretid og arbeidsliv.
- Det er rekruttert mange lærebedrifter innen landbruket og gartnernæringen.
- Lærlingeordningen virker attraktiv på alle grupper elever i de fire fylkene. De litt svakere elevene får en mestringsfølelse ved å kunne ta fagbrev gjennom å arbeide praktisk i bedrift. De sterke elevene/lærlingene ser verdien av en god praksisopplæring og kombinerer den med teorikurs.

Erfaringene til nå tyder på at mange av bekymringene som ble reist rundt etableringen av forsøksordningen så langt har vist seg grunnløse.

Gjennom møysommelig arbeid over 3-4 år har de fire fylkene etablert en godt fungerende lærlingeordning som Kunnskapsdepartementet, etter søknad fra Vestfold fylkeskommune, har sagt nei til å forlenge. Det er et mønster i alle fylkene at departementets avslag på søknaden skaper bekymring. Det er ingen grunn til å betvile at departementet har tatt sin avgjørelse på trygg administrativ og juridisk grunn, men som forskere mener vi at avslaget ikke fremmer politiske målsettinger om å øke rekrutteringen til landbruk- og gartnernæringene og å gi en opplæring som er bedre tilpasset næringenes behov i forsøksfylkene. Det kan bli vanskelig å komme tilbake om noen år og be om den samme "dugnaden" dersom nettverkene mellom skoler, opplæringskontor og næringene har forfalt og gløden er borte.

REFERANSER

Buland, T., Mathiesen, I.H., Mordal, S., Finne, H., Aaslid, B.E. og Dahl, T. (2011).

Kunnskapsløftet i fag- og yrkesopplæringen - på flere veier? Sintef.

Haugum, M., Sæther, B., Lerfald, M og Sand, R. (2017). *Voksenagronomen. Utredning av en nasjonal modell*. Trøndelag forskning og utvikling, rapport nr. 3

Høst, H. og Skålholt, A. (2013). *Tilpasning mellom yrkesfag og arbeidsliv. Videregående opplæring - tilstrekkelig grunnlag for arbeid og videre studier?* NIFU-rapport 50/2013. Oslo, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

Landbruks- og matdepartementet (2016). *Økt rekruttering til landbruket. Mangfold og muligheter for framtiden*. Rapport fra arbeidsgruppe, avgitt 27. januar 2016.

Stene, M., Haugset, A.S., Iversen, J.M.V. (2014). *Yrkesretting og relevans i fellesfagene. En kunnskapsoversikt*. Rapport 2014:1. Trøndelag Forsking og Utvikling AS, Steinkjer.

Sæther, B., Haugum, M., Lerfald, M., Skålholt, A. og Stokke, M. (2014). *Evaluerings av naturbruksutdanningen og fagskoletilbudet innen landbruk*. Østlandsforskning, rapport nr. 5.

Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Oslo.

Valentine, G. (2005). Tell me about...: using interviews as a research methodology. I Flowerdew, R. og Martin, D. (red.): *Methods in Human Geography*. Pearson Prentice Hall, London., side 110-126.

VEDLEGG 1. GUIDE FOR INTERVJUER MED LÆRLINGER OG OPPLÆRINGSKONTOR

Guide for intervjuer med lærlinger

- Hvorfor begynte du på naturbruk?
- Hvordan opplevde du Vg 1 og Vg 2?
 - o Var du godt forberedt til å bli lærling?
- Hvordan kom du i kontakt med lærebedriften?
- Hvilke arbeidsoppgaver deltar du i?
- Hvordan trives du som lærling?
 - o Positive og eventuelle negativer erfaringer så langt?
- Skal du ha læretid i andre bedrifter enn denne?
- Hvilke oppfølging får du?
 - o Hvilke kurs tar du?
 - o Hvilke kontakt har du med opplæringskontoret?
- Er det noe som ved din opplæring som kunne vært forbedret?

For 2. års lærlinger spør vi også om:

- Hvilke planer har du etter læretiden?

Guide for intervjuer med opplæringskontor

Vi skiller mellom tidligere etablerte opplæringskontor og nye opplæringskontor etablert som en følge av forsøksordningen.

- De nye opplæringskontorene har blitt spurt om prosessen rundt oppstart og etablering av samarbeid med fylkeskommunene og skolene

Alle opplæringskontor har blitt stilt følgende spørsmål:

- Hvordan rekrutterer dere lærebedrifter?
- Hvordan jobber dere med lærebedrifter?
- Hvordan tilrettelegger dere for kobling mellom lærlinger og bedrifter?
- Hvordan jobber dere med lærlingene?
- Hvordan er opplæringen i bedrift organisert?
 - o Hvilke kurs tilbyr dere lærlingene?
- Er det forhold rundt lærlingeordningen som bør vurderes endret?

**Foreløpige erfaringer fra forsøk med lærlingeordning
(2+2) innen gartnerernæring og landbruk**

Fra og med skoleåret 2014/15 ble det igangsatt et forsøk med yrkesutdanning for agronom og gartner som innebærer to år i skole og to år i godkjent lærebedrift. Kandidater vil etter endt opplæringsløp motta fagbrev og vitnemål på lik linje med andre lærefag. Forsøket avsluttes 2020. Østlandsforskning har sammen med Trøndelag Forskning og utvikling fått oppdraget med å følgevaluere dette forsøket.

Dette er en delrapport fra følgeevalueringen.

ØF-notat 01/2018

ISSN nr: 0808-4653